

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з курсу «АУДИТ»

для студентів денної і заочної форм навчання
економічних спеціальностей

Затверджено
редакційно–видавничою
радою університету,
протокол № 1 від 4.06.2014 р.

Харків
НТУ “ХПІ”
2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з курсу «АУДИТ»

для студентів денної і заочної форм навчання
економічних спеціальностей

Харків 2014

Конспект лекцій з курсу “Аудит” для студентів денної і заочної форми навчання економічних спеціальностей / Уклад.: Н.Ю. Мардус, О.О. Фальченко. – Х.: НТУ“ХПІ”, 2014. – 127с.

Укладач: Н.Ю. Мардус, О.О. Фальченко

Рецензент: О.О. Манойленко

Кафедра економічного аналізу і обліку

ВСТУП

Дисципліна «Аудит» є базовою для підготовки фахівців економічних спеціальностей. У практичній діяльності за допомогою аудиту реалізується одна з найважливіших функцій управління – функція незалежного фінансового контролю фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва.

Мета: оволодіння базовими теоретичними знаннями та набуття практичних навичок проведення аудиту, виконання інших видів аудиторських послуг.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- засвоєння теоретичних основ функціонування аудиту як невід'ємного для системи ринкової економіки інституту незалежного фінансового контролю;
- вивчення та засвоєння законодавчих актів, нормативно-інструктивних документів, Міжнародних стандартів і Національних нормативів аудиту, Кодексу професійної етики аудиторів;
- набуття практичних навичок з організації та планування аудиту, виконання комплексу окремих аудиторських процедур, надання аудиторських послуг, оформлення робочих і підсумкових документів аудитора.

Засвоєння дисципліни “Основи аудиту” базується на фундаментальних знаннях із таких дисциплін, як “Теорія бухгалтерського обліку”, “Фінансовий облік”, “Фінанси підприємств”, “Економічний аналіз” та інших.

Предмет: методологія і методика аудиту.

Вивчення цієї дисципліни передбачає проведення індивідуальних занять і самостійне виконання практичних завдань, написання курсової роботи та рефератів із відповідних тем.

Успішне опанування теоретичних знань потребує наполегливої самостійної творчої роботи студентів, чому допоможе запропонований конспект лекцій.

Змістовий модуль 1. Сутність та методика проведення аудиту

Тема 1. СУТНІСТЬ І ПРЕДМЕТ АУДИТУ

План

1. Виникнення і розвиток аудиту.
2. Сутність і зміст понять «аудит» та «аудиторська діяльність» .
3. Порядок проведення аудиту .
4. Види аудиту.

Список літератури

1. Про аудиторську діяльність : Закон України № 3125–ХІІ від 22.04.1993 р. // Закони України. Т. 5. – К. : Ін–т Законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 103–112.
2. Ватуля І. Д. В 11 Аудит. Практикум : Навчальний посібник / І.Д. Ватуля, Н.А. Канцедал, О.Г. Пономаренко. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – С. 12–21.
3. Белуха Н. Т. Аудит : Учебник / Н. Т. Белуха. – К. : Знання, КОО, 2000. – С. 19–27.
4. Аудит : Учебник для вузов /В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001. – С. 26–37.
5. Давидов Г. М. Аудит : Навч. Посіб / Г. М. Давидов. –К.: Т–во “Знання”, КОО, 2001.–С.10–24.
6. Савченко В. Я. Аудит: Навч. Посібник / В. Я. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. –С.8–14.

7. Зубілевич С. Аудиторська діяльність в Україні: Проблеми становлення і перспективи розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. 1995. – № 9. – С. 15–18.
8. Головач В. В. Поняття аудиту / В. В. Головач // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 2. – С. 53–57.
9. Драч В. І. Суттєвість в аудиті / В. І. Драч // Аудитор України. – 2006. – № 17(101). – С. 12–15.
10. Про затвердження Концепції системи забезпечення якості аудиторських послуг в Україні : Рішення АПУ від 26.09.2013 р. № 279/7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apu.c-m.ua/rishennya-apu/505-2013>.
11. Про затвердження Положення з національної практики контролю якості аудиторських послуг "Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості аудиторських послуг". Рішення Аудиторської палати України від 27.09.2007 р. № 182/4 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.
12. Про затвердження Положення про забезпечення незалежності аудитора : Рішення АПУ від 24.12.2009 р. № 209/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.
13. Про затвердження Положення про зовнішні перевірки системи контролю якості аудиторських послуг : Рішення АПУ від 26.05.2011 р. № 231/12 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.
14. Пшенична А.Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С.11–26.

1. Виникнення і розвиток аудиту

В умовах формування ринкових відносин та різноманітності форм власності виникла необхідність удосконалення функцій управління процесом виробництва, що викликало потребу створення госпрозрахункових органів фінансового контролю, тобто аудиту.

У світовій практиці аудит набув значного поширення. Основною передумовою аудиту є взаємна зацікавленість підприємства (фірми) в особі його власників (акціонерів), держави в особі податкової адміністрації і самого аудитора в забезпеченні реальності та достовірності обліку і звітності.

Аудит є обов'язковою частиною цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної країни.

Для вирішення непорозумінь між податковими органами і керівними структурами, що представляють інтереси власників щодо підвищення ефективності виробництва, державного контролю уже було недостатньо, адже він захищав лише інтереси держави. Це стало поштовхом до виникнення незалежного контролю, який дістав назву аудиту (від. лат. *audi* – той, що вислуховує), тобто такого, що вислуховує звіти посадових осіб. Аудитори стали потрібні й незацікавленій стороні – суду, арбітражу, які відстоювали справедливість.

Розвиткові аудиту сприяло також розмежування функцій та інтересів підприємців (менеджерів, адміністрації, управлінців), коли власник для керівництва своїми підприємствами почав наймати спеціальний апарат управління. Для попередження недоліків, зловживань, приховування витрат і доходів, неправильного розподілу прибутків, навмисного присвоєння їх найманими керуючими власники змушені вдаватись до перевірки фінансової звітності незалежним аудитором.

Історичні джерела свідчать, що аудиторами називали більш здібних учнів духовних і світських навчальних закладів, котрим доручалося слухати відповіді інших учнів; державних контролерів, які мали вислуховувати інформацію про збори податків та використання коштів державної казни, а також здійснювати перевірку рахунків і підготовку аудиторських звітів для власників.

Поступово, з розвитком господарства, змінювались системи обліку і контролю. В обліку більше уваги почали приділяти праву власності, а аудитори перейшли до детального аналізу документів обліку та звітності. З розвитком колективної форми власності аудитори стали незалежними як від

держави, так і від власника, відбулося розмежування між власниками й підприємцями. З метою попередження зловживань із боку підприємців власник був змушений звернутися до перевірки фінансової звітності незалежними аудиторами.

Батьківщиною незалежного аудиту вважається Шотландія, де наприкінці XVII ст. був прийнятий перший закон, яким заборонялося окремим посадовим особам служити міськими аудиторами, а в 1853 р. були організовані інститути бухгалтерів в Единбурзі та Глазго (тепер – інститут привілейованих бухгалтерів Шотландії). Ця подія і стала початком розвитку незалежного аудиту.

Необхідність незалежного аудиту обумовлена розвитком машинного виробництва, появою акціонерних компаній.

У середині XIX ст. був прийнятий закон про британські компанії, який передбачав обов'язковість перевірки рахунків і звітів не менше одного разу на рік. Наприкінці XIX ст. були організовані інститут привілейованих бухгалтерів Англії та Уельсу й американський інститут дипломованих присяжних бухгалтерів.

Особливого розвитку аудит як інститут незалежного фінансового контролю набув у XX ст. Подібні інститути, що об'єднують професійних аудиторів, створені і в інших країнах – інститут аудиторів Німеччини, інститут експертів–бухгалтерів Франції тощо, де був прийнятий закон про обов'язковий аудит.

Спроби створення організації аудиторів у Росії розпочалися з 1888 р., але визнання присяжні бухгалтери, як тоді називали аудиторів, не набули.

Великий внесок у розвиток аудиту зробив американський учений і видатний практик Роберт Монтгомері, який заснував сучасну теорію аудиту.

На території України державний контроль існував уже з початку XIX століття, але незалежний аудит, як і загалом у Росії, поширення не набув. У Радянському Союзі взагалі і в Україні зокрема існував тільки народний, державний і партійний контроль, котрий здійснювали Комітет

народного контролю УРСР, Головне контрольно-ревізійне управління, Міністерство фінансів України, відомчі контрольно-ревізійні управління.

Аудит в Україні почав розвиватися з набуттям незалежності, після виходу Закону України “Про аудиторську діяльність” від 22 квітня 1993р. № 3125-12. Згідно із ст. 3 ЗУ “Про аудиторську діяльність” поняття “аудиторська діяльність” містить у собі організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок та надання інших аудиторських послуг. Аудиторські послуги можуть надаватися у формі аудиторських перевірок і пов’язаних із ними експертиз, консультацій із питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності та інших видів економічно-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних і юридичних осіб.

2. Сутність і зміст понять «аудит» та «аудиторська діяльність»

Згідно з українським законодавством “аудит” – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації про фінансово–господарську діяльність суб’єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти й відповідності діючому законодавству та встановленим нормативам”.

Так, аудит є обов’язковою частиною цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної країни.

Слово “аудит” латинського походження й означає “слухати”. Термін “аудит” у сучасному світі використовують у трьох значеннях, а саме :

- *аудит* – окремий вид підприємницької діяльності у сфері послуг економіко–правового характеру;
- *аудит* – окрема функція управління – функція незалежного фінансового контролю (експертизи) ;
- *аудит* – економічна наукова дисципліна, яка досліджує функціонування інституту незалежного фінансового контролю в ринковій економічній системі.

Термін “аудитор” використовується у таких значеннях:

- *аудитор* – фізична особа, котра має відповідний кваліфікаційний сертифікат – документ, що підтверджує її професійну придатність ;
- *аудитор* – фізична особа (приватний підприємець) або юридична особа (аудиторська фірма), які надають аудиторські послуги (проводять аудит фінансової звітності чи виконують супутні аудиторські послуги).

Найбільш поширене у світовій практиці поняття аудиту як функції управління таке.

Аудит – системний процес одержання (збору) інформації про економічні дії та події з метою встановлення рівня її відповідності визначеним (установленим) критеріям і подання результатів зацікавленим користувачам.

У кінцевому підсумку аудит являє собою досить високу форму організації і реалізації економічних ідей (рис. 1.1)

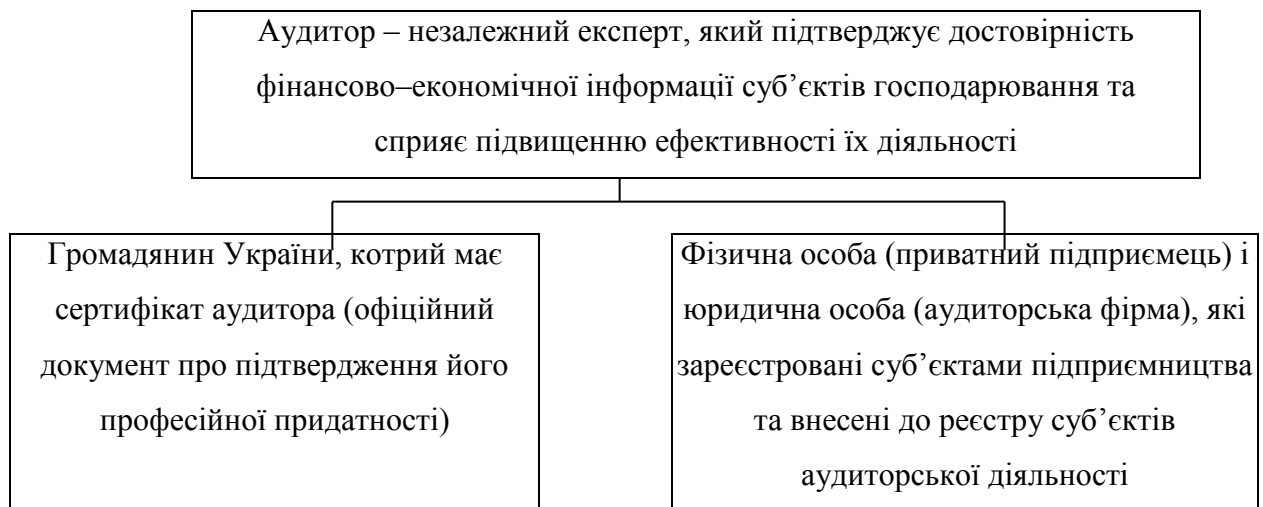

Рис.1.1. Зміст терміна “аудитор”

Таким чином, *метою аудиту фінансової звітності* є висвітлення аудитором висновку про те, чи відповідає фінансова звітність в усіх суттєвих аспектах інструкціям, які регламентують порядок підготовки і представлення фінансових звітів. За результатами аудиту складається аудиторський висновок про реальний фінансовий стан суб'єкта господарювання. Отже, метою

проведення аудиту є складання аудиторського висновку про фінансовий стан суб'єкта, що перевіряється.

Основні завдання аудиту – збирання та оброблення достовірної інформації про господарсько-фінансову діяльність суб'єкта господарювання і формування на цій основі аудиторських висновків.

Предмет аудиту – стан економічних, організаційних, інформаційних та інших характеристик системи, що знаходиться в сфері аудиторської оцінки.

Метод аудиту – це сукупність способів і прийомів, за допомогою яких ведеться дослідження предмета та об'єктів аудиторської діяльності. Передусім це загальні методичні прийоми, такі, як індукція, дедукція, документування, оцінка, групування й узагальнення інформації. У зв'язку з тим, що в процесі проведення аудиту розв'язується велике коло питань, пов'язаних із різними функціями управління, в аудиті використовуються прийоми та способи різних галузей знань (економічно–математичні, статистичні методи, методи системного аналізу, експертних оцінок, прийоми і способи бухгалтерського обліку, економічного аналізу, контрольної–ревізійної роботи).

3. Порядок проведення аудиту

Безпосередньо в аудиті використовуються такі прийоми та способи, як огляд, підрахунок, зважування, вимірювання, спостереження, зіставлення, опитування, тестування.

Об'єктом дослідження в аудиті, як і в інших економічних науках, є взаємопов'язані складові (сторони) функціонуючої господарської системи. Об'єкти аудиту конкретизують його предмет та можуть мати різні характеристики, тому їх вирізняють за окремими видами й критеріями. Так, до об'єктів системи управління, яка досліджується аудитором, належать організаційні форми управління, функції управління, методи управління. До об'єктів системи обліку – активи, капітал, зобов'язання, господарські процеси, економічні результати діяльності, фінансова та інші види бухгалтерської звітності. Іншими критеріями можуть бути стан об'єктів у часі, складність

об'єктів, характер оцінювання, термін перебування під наглядом аудитора тощо.

Проведення аудиту є обов'язковим:

- для перевірки фінансового стану засновників комерційних банків, підприємств з іноземними інвестиціями, акціонерних товариств та інших фінансових посередників;

- емітентів цінних паперів;

- державних підприємств у разі здавання в оренду цілісних майнових комплексів, приватизації, корпоратизації та інших змін форм власності;

- порушення питання про визнання неплатоспроможності або банкрутства.

- Проведення аудиту є обов'язковим також із метою підтвердження:

- достовірності й повноти ліквідаційного балансу, за винятком організацій, що повністю утримуються за рахунок бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю;

- достовірності та повноти фінансової звітності підприємств, за винятком товариств із річним господарським оборотом, меншим ніж 250 неоподатковуваних мінімумів;

- достовірності й повноти бухгалтерського балансу, іншої інформації про фінансове і майнове становище боржника незалежно від підстав, за якими порушено справу;

- фінансового стану засновників довірчих товариств щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду іншого підприємства;

- достовірності та повноти річного балансу і звітності довірчих товариств;

- фінансового стану засновників підприємств з іноземними інвестиціями щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду підприємства;

- фінансового стану засновників страховика щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду страхової компанії;
- достовірності та повноти річного балансу і звітності страховика;
- довідки про фінансовий стан засновників страховика.

На підставі вивчення функцій внутрішнього та зовнішнього аудиту можна визначити різницю між ними й оцінити значення кожного з них для становлення та розвитку системи фінансового контролю. Основна різниця полягає в тому, що внутрішній аудит спрямований на надання допомоги менеджерам у здійсненні ними контролюючих функцій, тоді як зовнішній аудит може бути використаний також в інтересах сторонніх відносно підприємств груп.

За змістом аудит як одна з форм фінансового контролю включає експертну оцінку фінансово-господарської діяльності підприємства за даними бухгалтерського фінансового обліку, фінансової звітності, а також надання аудиторських послуг і пов'язаних із ними експертиз, консультацій з питань бухгалтерського фінансового і управлінського обліку, фінансової звітності, оподаткування, аналізу господарської діяльності, фінансів, управління трудовими ресурсами та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності юридичних і фізичних осіб.

Аудит спрямований на регулювання процесу відтворення суспільно необхідного продукту. Він вивчає продуктивні сили і виробничі відносини на всіх стадіях розширеного відтворення суспільно необхідного продукту з метою виявлення суперечностей та їх своєчасного регулювання з боку суспільства.

На стадії виробництва аудит досліджує ефективність використання праці, її предметів і засобів, відповідність їх чинному законодавству і нормативно-правовим актам. При цьому вивчаються організація виробництва, прогнозування, ефективність праці, витрачання коштів на її оплату, а також дотримання технологічної і трудової дисципліни, раціональність використання робочого часу, експлуатації машин і механізмів та предметів праці як в окремій галузі, так і в народному господарстві України в цілому.

Отже, до предмета аудиту залучаються всі стадії процесу відтворення суспільно необхідного продукту та їх нормативно-правового регулювання.

На стадії розподілу суспільно необхідного продукту аудит спрямований на перевірку його використання з метою задоволення потреб суспільства, тобто на відшкодування витрат використаних засобів виробництва, розподіл і перерозподіл створеного продукту. На цій стадії предмет аудиту поширюється на всі ланки народного господарства.

На стадії обміну суспільно необхідного продукту предмет аудиту включає договірні відносини, операції щодо збуту і заготівель, розрахунків і задоволення попиту на необхідні товари народного споживання. Отже, на стадії обміну перевіряються всі форми обороту суспільно необхідного продукту відповідно до законів ринкової економіки.

На стадії споживання суспільно необхідного продукту (завершальній стадії) аудит перевіряє виробниче споживання, пов'язане з відновленням і розширенням виробничих фондів і задоволенням суспільних потреб. Тут аудит виявляє диспропорції в задоволенні потреб населення і суперечності, викликані порушенням нормативно–правових актів у процесі задоволення потреб.

Таким чином, предметом аудиту є процес розширеного відтворення суспільно необхідного продукту, достовірність відображення його в системі бухгалтерського обліку і звітності, а також дослідження ефективності ділової активності з дотриманням чинного законодавства. Іншими словами, предметом аудиту є стан економічних, організаційних, інформаційних та інших характеристик системи, що перебуває у сфері аудиторської оцінки.

Предмет аудиту має багато спільного з предметом економічного аналізу, ревізії і судово–бухгалтерської експертизи.

Об'єкти аудиту. Об'єктами аудиту є юридичні й фізичні особи, при цьому перевіряються окремі господарські засоби і процеси, сукупність яких характеризує виробничу і фінансово–господарську діяльність підприємств і окремих посадових осіб за відповідний період, що складає поняття об'єктів контролю. До об'єктів можна віднести й економічні процеси, матеріально–

технічне постачання, виробництво, збут продукції, продуктивність праці, собівартість, прибуток тощо.

Предмет аудиту має свою конкретизацію в об'єктах, що характеризуються контролюючими параметрами. Починаючи вивчення аудиту, необхідно звернути увагу на те, що аудит як окремий інститут ринкової інфраструктури і специфічна форма незалежного фінансового контролю є складовою загальної теми економічного (господарського) контролю. У сучасних умовах в Україні формується система економічного контролю, який можна поділити на адміністративний та незалежний і які мають істотну різницю (табл. 1.1).

Хоча аудит і входить до загальної системи економічного контролю, його функції є ширшими, ніж суто контрольні. У сучасному суспільстві аудиторі, крім контрольної функції, виконують інші завдання і допомагають підприємству ефективно функціонувати.

Таблиця 1.1 – Відмінності незалежного аудиту та адміністративного контролю

Ознака відмінності	Аудит	Адміністративний контроль
Правова основа	Цивільне право, на основі господарського договору	Адміністративне право, на основі закону, інструкції, наказу
Мета	Висловлення думки про перевірену фінансову звітність, допомога клієнту	Виявлення недоліків та їх недопущення в майбутньому, притягнення до відповідальності винних осіб
Характер діяльності	Підприємницька	Виконавча
Практичні завдання	Підтвердження достовірності фінансової звітності, поліпшення фінансового стану	Дотримання чинного законодавства, профілактика зловживань
Статус фахівця	Незалежний аудитор	Контролер, ревізор, інспектор
Управлінські зв'язки	Горизонтальні, добровільні, рівноправні, підзвітність клієнту	Вертикальні, примусові, призначення контролера, підзвітність адміністративному органу
Результат	Аудиторський висновок, звіт, рекомендації для клієнта	Акт ревізії, контрольної перевірки, санкції
Користувачі	Широке коло з оприлюдненням аудиторського висновку	Адміністративний орган
Оплата послуг	Платить клієнт (замовник)	Платить державний орган або адміністрація

4. Види аудиту

Розрізняють аудит добровільний і обов'язковий. Добровільний (ініціативний) аудит здійснюється на замовлення зацікавленої сторони, коли перевірку не передбачено в установленому порядку.

Обов'язковий аудит проводиться відповідно до закону, тобто підприємство—замовник зобов'язане запрошувати аудитора для перевірки фінансово—господарської діяльності. За Законом України "Про аудиторську діяльність" і доповненнями до нього встановлено обсяг і порядок здійснення обов'язкового аудиту, а також визначено перелік підприємств, що підлягають обов'язковій аудиторській перевірці. Обов'язковий аудит спрямований на захист інтересів підприємств і держави від навмисного перекручення показників бухгалтерського балансу і фінансової звітності суб'єктів підприємницької діяльності.

Обов'язковий аудит можна назвати регламентованим, бо його проведення обумовлене законодавчими і нормативними актами, в яких визначено категорії підприємств, що підлягають обов'язковій аудиторській перевірці (за даними річного звіту про фінансово—господарську діяльність перед поданням аудиторського висновку до податкової адміністрації, при отриманні банківського кредиту; перед емісією цінних паперів емітент, згідно з правилами Національного банку України, подає аудиторський висновок про свій фінансовий стан тощо).

За формою й метою здійснення аудиту розрізняють зовнішній і внутрішній аудит. Основна різниця полягає в тому, що внутрішній аудит проводиться всередині самої організації за вимогою та з ініціативи її керівництва аудитором, який працює в самій організації. Тому при виконанні своїх функцій він тією чи іншою мірою залежить від керівництва підприємства. Внутрішній аудит можна розглядати як невід'ємну частину загальної системи контролю, котрий відповідно до міжнародного нормативу "Використання результатів роботи внутрішнього аудиту" здійснюється за такими напрямками:

- аналіз системи обліку й внутрішнього контролю;

- розгляд бухгалтерської та оперативної інформації;
- вивчення економічної ефективності управлінських рішень на різних рівнях господарювання;

- аналіз адекватності політики у сфері менеджменту;
- оцінювання якості інформації;
- розроблення проектів управлінських рішень;
- проведення стратегічного аналізу;
- розроблення фінансових прогнозів.

У цілому напрями, за якими здійснюється внутрішній аудит, свідчать про його виняткову важливість для підприємства. Формування та розвиток внутрішнього аудиту є найважливішим завданням фірм. Цей вид аудиту має обов'язковий характер.

Разом із внутрішнім аудитом надзвичайно поширений зовнішній аудит, що проводять окремі аудиторські фірми. Метою та завданням зовнішнього аудиту є оцінювання і підтвердження достовірності фінансової звітності підприємства. У процесі аудиторської перевірки зовнішній аудит, звичайно, входить до системи внутрішнього аудиту і дуже схожий із прийомами й методами, які застосовуються внутрішніми аудиторами, та з їх оцінками. При цьому зовнішні аудитори не обмежуються питаннями підтвердження фінансової звітності, а оцінюють діяльність усіх систем підприємства. Зовнішній аудит може бути добровільним, якщо він проводиться з ініціативи зацікавленої сторони, та обов'язковим, коли передбачений законом.

Внутрішній аудит – незалежна оцінка діяльності підприємства, визначення його платоспроможності та запобігання банкрутству. За внутрішній аудит відповідає саме підприємство або один з його відділів, тобто контрольний орган підприємства. Керівник такого контрольного органу (або внутрішній аудитор) підпорядкований керівництву підприємства. Внутрішній контрольний орган здійснює аудиторські перевірки на самому підприємстві або в його підрозділах.

Будучи на повному утриманні підприємства, цей контрольний орган (чи сам внутрішній аудитор) повинен довести необхідність свого існування, для

чого він покликаний сприяти підвищенню ефективності роботи підприємства, забезпеченню його рентабельності й зміцненню фінансового стану.

Мета внутрішнього аудиту – удосконалення організації й управління виробництвом, виявлення і мобілізація резервів його зростання.

Внутрішні аудитори надають своєму підприємству результати аналізу, рекомендації, поради. Вони працюють як у державному, так і в приватному секторі. Внутрішній аудит здійснюється на попередній стадії виконання комерційної, технологічної або фінансової угоди у процесі її проходження і після завершення. Він дає експертну науково обґрунтовану оцінку господарським операціям і процесам. Внутрішні аудитори здійснюють перевірку внутрішньої звітності так само, як зовнішні аудитори перевіряють зовнішні фінансові звіти. Тому в проведенні внутрішніх перевірок немає істотних відмінностей.

Деякі види діяльності внутрішніх аудиторів називаються операційним аудитом. Операційний аудит (аудит результатів, або управлінський аудит) – це вивчення аудитором операцій компанії з метою сформулювати рекомендації щодо економічного використання ресурсів, ефективного досягнення цілей. Мета операційного аудиту – допомогти керівникам у виконанні їхніх обов'язків. Результатом цього може бути збільшення рентабельності компанії. Таким чином, внутрішні аудитори розглядають операційний аудит як складову внутрішнього аудиту. Зовнішні аудитори визначають його як вид консультацій з питань управління, наданих недержавними бухгалтерськими фірмами.

Внутрішньому аудитору доцільно забезпечити співпрацю з юрисконсультом з питань дотримання законів, положень, інструкцій та інших нормативних актів, які регламентують діяльність підприємства.

Завдання, принципи організації й основи проведення внутрішнього аудиту визначені такими нормативно-правовими актами: Законами України "Про аудиторську діяльність", "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", Указами Президента України, постановами Верховної Ради, Кабінету Міністрів з питань обліку і контролю, Положенням (стандартами)

бухгалтерського обліку, Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією щодо його застосування, рішенням Аудиторської палати України про затвердження Національних нормативів аудиту та Кодексу професійної етики аудиторів України, Інструкцією про порядок проведення інвентаризації, Положенням про ведення касових операцій тощо.

Якщо про внутрішній аудит в Україні ведуться розмови тільки в теоретичному аспекті, то зовнішній набуває широкого впровадження. Зовнішній аудит переважно проводиться аудиторською фірмою (аудитором–підприємцем) за договором із підприємством–замовником про виконання незалежної експертизи господарсько–фінансової діяльності й розробку пропозицій щодо фінансової стратегії та підвищення ефективності господарювання. Можливість використати результати внутрішнього аудиту сприяє зменшенню обсягу роботи зовнішнього аудитора з таких питань:

- перевірка документації й оцінка роботи системи обліку та контролю;
- перевірка відповідності даних підприємства–замовника і незалежного контролю.

Якщо внутрішньому аудиту виявлено довіру, то слід визначити, якою мірою можна на нього покластися, беручи до уваги:

- рівень внутрішнього ризику аудиту щодо тестованих позицій;
- необхідний рівень висновку;
- кваліфікацію аудиторського персоналу фірми, яку перевіряють.

Зовнішній аудитор повинен переконатися, що робочі документи внутрішнього аудиту, дані якого він використовує, ведуться за прийнятною формою.

Міжнародний норматив аудиту констатує, що функція внутрішнього аудиту є частиною системи управління підприємством і не може відповідати критерію незалежності, який є основним.

Запитання для самоперевірки

1. Поняття аудиту та його сутність.

2. В якому році й у якій країні вперше законодавчо було закріплено обов'язкове проведення аудиту?

3. В якому році був прийнятий Закон України “Про аудиторську діяльність”?

4. Що розуміють під поняттями “аудиторська діяльність”, “аудит”?

5. З якою метою проводиться аудит фінансової звітності?

6. Які основні завдання аудиту?

7. Що розуміють під предметом та об'єктами аудиту?

8. Що розуміють під методом аудиту?

9. Види аудиту й аудиторські послуги.

Тема 2. Організаційно–правові основи аудиторської діяльності в Україні

План

1. Організація аудиторської діяльності в Україні.
2. Організація роботи аудиторського підприємства.
3. Нормативи аудиту.
4. Професійна етика аудитора.

Список літератури

1. Про аудиторську діяльність : Закон України № 3125–ХІІ від 22.04.1993 р. // Закони України. Т. 5. – К. : Ін-т Законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 103–112.

2. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с.

3. Білуха Н. Т. Аудит : Учебник / Н. Т. Білуха. – К. : Знання, КОО, 2000. – С. 37–49.

4. Аудит : Учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001. – С. 53–61.
5. Давидов Г. М. Аудит : Навч. посіб. / Г. М. Давидов –К. : Т–во “Знання”, КОО, 2001. – С. 10–24.
6. Савченко В. Я. Аудит : Навч. посіб. / Савченко В. Я. – К. : КНЕУ, 2002.– С. 40–77.
7. Директива ЄС про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності // Аудитор України. – 2010. – № 6 (178). – С. 6–20.
8. Драч В. І. Суттєвість в аудиті / В. І. Драч // Аудитор України. – 2006. – № 17(101). – С. 12–15.
9. Кодекс Етики Професійних бухгалтерів ; перекл. з англ. / за ред. С. Я. Зубілевич. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2010. – 124 с.
10. Мултановская Т. В. Внешний контроль качества в аудите как фактор повышения эффективности внутрифирменных стандартов / Т. В. Мултановская, М. С. Горяева // Бизнес Информ. – 2010. – № 9. – С. 90–94.
11. Про затвердження Положення про сертифікацію аудиторів : Рішення АПУ від 31.05.2007 р. № 178/6 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.
12. Про затвердження Порядку застосування до аудиторів (аудиторських фірм) стягнень за неналежне виконання професійних обов'язків : Рішення АПУ від 15.11.2007 р. № 184/4 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.
13. Про затвердження роз'яснення щодо оформлення офіційного документа, складеного за результатами аудиту фінансової звітності : Рішення АПУ від 26 січня 2012 року № 245/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

14. Про Перелік послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми): Рішення АПУ від 22.12.2011 р. № 244/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

15. Положення про постійне удосконалення професійних знань аудиторів України : Рішення АПУ від 28.01.2010 р. № 210/9 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

16. Про Порядок ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів : Рішення АПУ від 26.05.2011 р. № 231/9 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

17. Про Статут Аудиторської палати України : Рішення АПУ від 21.06.2007 р. № 180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

18. Пшенична А.Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 32–65.

1. Організація аудиторської діяльності в Україні

Організація аудиту в Україні регулюється низкою законодавчих актів, основним з яких є Закон України “Про аудиторську діяльність”. Згідно з цим законом в Україні створено інститут незалежного фінансового контролю (експертизи), який повинен стати невід’ємною складовою частиною ринкової економічної системи (рис. 2.1).

Організація аудиторської діяльності передбачає використання передового світового досвіду і ґрунтується на згаданому законі та інших нормативних документах, що поділяються на три рівні.

Перший рівень – законодавчі акти (закони України, декрети Кабінету Міністрів України, Укази Президента України з питань підприємницької діяльності взагалі та Закон України “Про аудиторську діяльність” зокрема).

Другий рівень – Міжнародні стандарти аудиту, Кодекс професійної етики аудиторів, Національні нормативи аудиту в Україні, нормативно-інструктивні документи міністерств і відомств України.

Третій рівень – внутрішні нормативно-інструктивні документи, які розробляються аудиторськими фірмами на основі документів першого і другого рівнів і використовуються аудитором на практиці.

Перший рівень об'єднує законодавчі акти, що стосуються підприємницької діяльності (закон України „Про підприємництво”, „Про підприємства в Україні”, „Про банки і банківську діяльність”, „Про цінні папери і фондову біржу”, „Про господарські товариства” та ін.) і передбачають необхідність незалежного аудиту підприємств та організацій різних форм власності й організаційно-правових форм господарювання.

Закон України „Про аудиторську діяльність” створює правові засади організації аудиторської діяльності. Закон визначає поняття аудиту, аудиторської діяльності, аудитора, аудиторської фірми, аудиторського висновку та інших документів аудитора, випадки, коли аудит є обов'язковим, порядок створення і діяльності Аудиторської палати України, Спілки аудиторів України, сертифікації аудиторів та реєстрації аудиторської діяльності, порядок проведення аудиту і надання аудиторських послуг, визначає права та обов'язки, відповідальність аудиторів і аудиторських фірм, обов'язки господарюючих суб'єктів при проведенні аудиту та їх відповідальність перед аудитором і державою.

Аудиторська діяльність має притаманні виключно аудиту деякі особливості. Насамперед вони пов'язані з необхідністю забезпечення незалежності аудитора й передбачають підзаконне регулювання аудиторської діяльності через систему нормативних документів, які розробляються і впроваджуються Аудиторською палатою України – незалежним самостійним органом, котрий діє на засадах самоврядування та очолює інститут аудиту в Україні.

Аудиторська палата України зареєстрована Міністерством юстиції України в 1993 р., є юридичною особою, веде облік і звітність згідно з чинним законодавством, діє на основі Закону України „Про аудиторську діяльність” та свого статуту.

2. Організація роботи аудиторського підприємства

Згідно із Законом України "Про аудиторську діяльність" та іншими нормативними документами аудитором може бути громадянин України, який має кваліфікаційний сертифікат на право заняття аудиторською діяльністю на території України. Сертифікат аудитора засвідчує професійну придатність фахівця здійснювати аудит фінансової звітності та інші види аудиту. Аудитор має право займатися аудиторською діяльністю індивідуально, створювати аудиторську фірму, об'єднуватися з іншими аудиторами в спілку.

Аудиторська фірма – це організація, яка зареєстрована як суб'єкт аудиторської діяльності, тобто отримала право на здійснення своєї діяльності на території України, і яка займається виключно наданням аудиторських послуг.

Аудиторську фірму можна створити на основі будь-яких форм власності. Частки засновників–аудиторів у статутному капіталі фірми не можуть бути меншими ніж 70 % від його загальної величини.

Аудиторська фірма має право здійснювати аудиторську діяльність лише за умови, якщо в ній працює хоча б один аудитор. Керівником аудиторської фірми може бути тільки сертифікований аудитор.

Аудиторам забороняється безпосередньо займатися торговельною, посередницькою та виробничою діяльністю, що не виключає їх права на одержання дивідендів від акцій і доходів від інших корпоративних прав.

Перед державною реєстрацією аудиторської фірми бажано узгодити назву, статут і установчий договір фірми у секретаріаті Аудиторської палати України.

Аудиторська фірма – юридична особа, яка безпосередньо займається аудиторською діяльністю і може створюватися на підставі будь-яких форм власності. Умовою створення такої фірми є те, що в ній є хоча б один сертифікований аудитор. При цьому керівником аудиторської фірми може бути тільки аудитор.

Основні функції аудиторської фірми:

- експертна оцінка фінансово–господарської діяльності та стану майна суб'єкта підприємницької діяльності, в основному, під час передачі його в оренду, приватизації, у випадках збитковості чи банкрутства;

- перевірка достовірності бухгалтерського фінансового обліку та фінансової звітності за період дослідження;

- прогнозування фінансово–господарської діяльності підприємства, оцінювання перспективи його розвитку, розробка заходів для ліквідації збитковості та підвищення ефективності виробництва;

- інформаційне, наукове і методичне забезпечення діяльності підприємств на договірних засадах із замовниками;

- упорядкування обліку і звітності, коли підприємство–клієнт не в змозі організувати облік і звітність за відсутності кваліфікованих спеціалістів або з інших мотивів, при цьому аудиторі складають баланс, фінансову звітність, облікові реєстри на підставі первинних документів (відновлюють кількісно–сумовий облік);

- консультації (в усній і письмовій формі) з питань обліку, права, оподаткування, розрахунків, зовнішньоекономічних операцій за відповідну плату тощо.

Права аудиторів:

- перевіряти документи, реєстри бухгалтерського фінансового обліку та іншу документацію;

- отримувати від підприємства пояснення і додаткові дані, необхідні для перевірки;

- отримувати від третіх осіб інформацію, необхідну для аудиту;

- проводити інвентаризацію матеріальних цінностей, коштів, цінних паперів;

- залучати до перевірки на договірних засадах фахівців;

- проводити аналіз, надавати консультації з питань обліку, права, консолідації і трансформації звітності;

- надавати послуги щодо оцінки майна, проведення експертизи комп'ютерних програм бухгалтерського фінансового обліку;
- самостійно визначати форми і способи аудиту;
- займатися аудиторською діяльністю індивідуально, створювати аудиторські фірми, об'єднуватися з іншими аудиторами в спілку тощо.

Обов'язки аудиторів:

- ♦ доброякісно перевіряти стан бухгалтерського фінансового обліку та звітності замовника, їх достовірність;
- ♦ належним чином надавати аудиторські послуги;
- ♦ повідомляти власникам, уповноваженим ними особам, замовникам про виявлені під час аудиту недоліки в обліку і звітності;
- ♦ зберігати в таємниці отриману під час аудиту інформацію;
- ♦ не розголошувати відомості, що становлять предмет комерційної таємниці, не використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;
- ♦ відповідати перед замовником за порушення умов договору відповідно до чинного законодавства та ін.

Рішенням суду або арбітражу аудитор може бути позбавлений сертифіката у випадках:

- проведення ним робіт, не передбачених сертифікатом;
- використання інформації про замовника для своєї підприємницької діяльності;
- розголошення інформації про фінансовий стан замовника.

Щоб підтримувати на належному рівні свою кваліфікацію, аудитор зобов'язаний проводити не менше двох аудитів протягом року.

Аудитори небезпідставно вважають, що відповідальність як за попередження, так і за виявлення зловживань та інших аномалій лежить, насамперед, на адміністрації. Одним із основних постулатів теорії аудиту є те, що не існує обов'язкового конфлікту інтересів між аудитором і адміністрацією підприємства, яке перевіряється.

У Великобританії, наприклад, щорічний аудит перестав бути добровільним і тепер є обов'язковим для всіх компаній з обмеженою відповідальністю. При цьому Рада з аудиторської практики має пропонувати аудиторам, як вони повинні виконувати передбачені законом обов'язки і наскільки далеко ці обов'язки мають поширюватися.

Аудит має проводитися так, щоб забезпечити гарантію розкриття суттєвих неточностей у бухгалтерському фінансовому обліку та фінансовій звітності. Тому слід розумно його планувати.

Розрізняють два основних види неточностей: помилки і відхилення від норм. На аудиторів покладається повна відповідальність за виявлення істотних зловживань адміністрації. Коли аудитору вдалося виявити зловживання, він повинен з'ясувати, яким чином вони позначилися на фінансовій звітності, а отже, йому слід взяти під сумнів правильність цієї інформації. Якщо адміністрація знала про виявлені аудитором факти незаконних дій, але не повідомила його про них раніше, то виникає серйозний сумнів щодо довіри до такої адміністрації.

Вважаємо, що аудитор в обов'язковому порядку на самому початку аудиторського висновку повинен записати, що "за достовірність даних обліку і звітності несе відповідальність адміністрація суб'єкта підприємницької діяльності, що підлягав перевірці", чим знижується рівень ризику аудитора.

Розподіл і планування праці аудиторів здійснюється на підставі нормативів аудиту:

- планування аудиту;
- контроль якості роботи аудитора;
- основні принципи, що регулюють аудит.

Розподіл і планування праці аудиторів залежить також від вибраних варіантів проведення аудиту.

Можна виділити три такі варіанти:

1. Паралельний – сутність цього варіанта полягає у тому, що окремі аудитори перевіряють окремі об'єкти; аудиторський звіт (акт) та аудиторський

висновок формується простим складанням матеріалів перевірки окремих об'єктів аудиту.

2. Паралельно–послідовний варіант – проведення аудиту може мати два різновиди. За першого різновиду окремих аудитор перевіряє один або кілька логічно пов'язаних між собою об'єктів аудиту. При цьому аудиторський звіт (акт) і аудиторський висновок узагальнюються керівником робіт. Другий різновид передбачає просте складання матеріалів перевірки кожного об'єкта.

Варіанти проведення аудиту мають свої переваги та недоліки. Серед переваг слід визнати те, що паралельний і паралельно–послідовний методи проведення аудиту сприяють спеціалізації аудиторів за окремими об'єктами аудиту, що забезпечує дуже швидке і помітне підвищення кваліфікаційного рівня аудиторів, якості перевірки окремих його об'єктів, скорочення часу на проведення, підвищення якості перевірок у цілому (в основному за умов паралельно–послідовного варіанта проведення аудиту).

Недоліки цих методів полягають у тому, що не завжди бездоганно проведена перевірка окремих об'єктів забезпечує дійсну картину фінансового стану підприємства. Даний варіант найбільш виграшний із позицій підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації.

3. Послідовний варіант полягає в тому, що один аудитор (кілька аудиторів) виконує весь комплекс робіт аудиторської перевірки підприємства. Такий варіант потребує висококваліфікованих фахівців та може забезпечувати гарантовано високу якість проведення аудиту.

Перевагою такого варіанта є також і те, що аудитор працює з підприємством індивідуально, знає його негативні та позитивні сторони і може найбільш кваліфіковано надавати йому аудиторські й консультативні послуги.

Недоліком цього варіанта проведення аудиту є, по–перше, неефективне використання висококваліфікованих працівників, по–друге, тривалі строки виконання аудиту і, по–третє, цей варіант має обмежені можливості щодо підготовки спеціалістів й обміну досвідом.

Нормування праці аудиторів – це процес установлення міри витрат праці на виконання певних обсягів робіт за визначений проміжок часу. При цьому трудомісткість може бути виражена або безпосередньо у затратах часу робітника потрібної кваліфікації на виконання одиниці роботи (норма часу), або через визначення чисельності робітників, необхідних для виконання всього обсягу робіт за визначений термін.

Установлення нормативної трудомісткості робіт стає основою планування роботи аудиторської фірми.

Методи нормування праці аудиторів

Можна виділити два основні методи нормування праці аудиторів:

- аналітично–розрахунковий;
- аналітично–дослідний.

Аналітично–розрахунковий метод – це метод, який ґрунтується на раніше розроблених нормативних матеріалах, і його використання не вимагає значних витрат ресурсів на розроблення нових нормативних матеріалів, що потребує великих витрат.

Аналітично–розрахункові методи нормування праці диференціюються за видами нормативних матеріалів. Нормативи часу розраховуються за факторами, які вирішальним чином впливають на трудомісткість робіт і можуть бути подані у вигляді рівнянь:

- мультиплікативних;
- адитивних;
- кратних.

Аналітично–дослідні методи базуються на безпосередньому вивченні витрат часу.

За їх допомогою можуть бути встановлені витрати праці у конкретних умовах підприємства. Але ці методи дуже трудомісткі.

Якість роботи аудиторів характеризує досягнутий рівень результативності праці визначеного ступеня складності, яка обумовлена рівнем

професійно–кваліфікаційної підготовки і притаманними діловими якостями працівника.

Якісна робота аудиторів – це робота, виконана на підставі принципів аудиту відповідно до нормативних актів.

Аудит – складний технологічний процес, у котрому беруть участь:

- аудитор, який має сертифікат і несе повну відповідальність за стан перевірки;
- експерти фірми.

Таким чином, суб'єктами контролю якості праці є сертифікований аудитор та експерти.

Контроль за якістю праці аудиторів може бути залежним, якщо його виконують працівники свого підприємства, і незалежним, якщо його здійснює інший аудитор–партнер, не пов'язаний із клієнтом стосовно аудиту. Усі ці види контролю є внутрішніми.

Можливий також зовнішній контроль – із боку Спілки аудиторів України, Аудиторської палати України або за їх дорученням – із боку іншої аудиторської фірми.

Основні вимоги щодо контролю якості аудиторських робіт установлює норматив аудиту – цілісну систему заходів, що передбачає:

- керівництво аудитом;
- контроль за аудитом;
- аналіз проведеного аудиту;
- процедури контролю якості аудиторських робіт.

Політика контролю якості аудиторських робіт повинна переслідувати реалізацію основної мети аудиту шляхом дотримання всіх його вимог:

- професійних – усі працівники аудиторського підприємства повинні дотримуватися принципів аудиту;
- проведення аудиту фахівцями аудиторського підприємства, які мають необхідний досвід і рівень професійної підготовки;

- належний рівень керівництва, контролю та аналізу роботи на всіх стадіях і етапах процесу аудиту;
- отримання консультацій на інших неаудиторських підприємствах і в установах;
- забезпечення впевненості клієнтів щодо оцінки репутації підприємства для залучення потенційних клієнтів;
- гнучкий постійний моніторинг та забезпечення адекватності й ефективності внутрішньої політики та процедур контролю якості робіт.

3. Нормативи аудиту

У сучасних економічних умовах у період поступової глобалізації світового господарства стає вкрай необхідною гармонізація систем бухгалтерського обліку і аудиту різних країн.

Робота аудитора ведеться відповідно до документів, об'єднаних у дві групи:

- а) державні законодавчі акти;
- б) аудиторські стандарти (нормативи) та інші регулятиви.

Для вирішення цих проблем Рада Міжнародної федерації бухгалтерів організувала у своєму складі два постійних комітети:

- 1) Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО);
- 2) Комітет з міжнародної аудиторської практики (КМАП).

Перший розробляє і оприлюднює міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО); другий – міжнародні стандарти аудиту (МСА).

За дорученням ради Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ) Комітет міжнародної аудиторської практики (КМАП) займається випуском міжнародних нормативів аудиту і супутніх робіт. У кожній країні має здійснюватися локальне регулювання міжнародних нормативів відповідно до практики, що склалася під час аудиту фінансової інформації. Таке

регулювання може відображатися у національних нормативах. Нормативи щодо послуг аудиторів КМАП видає у двох серіях: міжнародні нормативи аудиту (МНА); міжнародні нормативи супутніх з аудитом робіт (МНА/СР). Аудит проводиться для того, щоб сформувати об'єктивну думку про систему обліку і фінансову звітність підприємства. У Великобританії, наприклад, нормативи називають нормами, але є і стандарти аудиту.

Аудит має проводитися відповідно до міжнародних нормативів та міжнародних норм етики професій бухгалтерів, затверджених МФБ.

Національні нормативи аудиту, залежно від виду аудиту, поділяють на національні нормативи зовнішнього аудиту (ННЗА) і національні нормативи внутрішнього аудиту (ННВА). За основу при створенні національних нормативів беруться міжнародні нормативи. Ці нормативи застосовують незалежно від того, прибуткове чи збиткове підприємство та до якої форми власності воно належить.

Аудиторські стандарти потрібні тому, що вони дають змогу підтримувати аудиторську діяльність на відповідному рівні, змушують аудитора постійно підвищувати свій науковий і професійний рівень.

На відміну від стандартів, норми не передбачають основних принципів, але містять вказівки щодо процедур (наприклад, щодо підготовки аудиторських звітів). Норми мають бути переконливими, але без директивного характеру. Аудитори можуть не дотримуватися норм, але завжди повинні пояснити, чому вони так роблять.

КМАП несе відповідальність за випуск міжнародних нормативів аудиту і супутніх робіт, у тому числі за зміст і форму аудиторських звітів. КМАП вважає, що випуск таких нормативів та їх використання сприятимуть забезпеченню однорідності аудиторської практики, інших послуг у всьому світі. КМАП за підтримки ради МФБ стимулює застосування цих нормативів у аудиторській практиці всіх країн. Опубліковані у різних країнах світу нормативи відрізняються за змістом і формою. КМАП вивчає їх, узагальнює і

випускає нормативи з таким розрахунком, що вони будуть прийняті міжнародним співтовариством.

Під час аудиту фінансової інформації або при виконанні супутніх робіт аудитор повинен дотримуватися міжнародних норм етики, прийнятих МФБ.

У розділі МНА "Відповідальність за фінансові звіти" зазначається, що хоч аудитор подає своє судження про фінансові звіти, проте конкретна відповідальність за їхню якість лежить на управлінському апараті об'єкта. Ця відповідальність передбачає точність або адекватність облікових проведення, внутрішнього контролю тощо.

Під час проведення аудиту слід дотримуватись основних правил етики професійних аудиторів, встановлених МФБ. Аудитор повинен бути прямолінійним і чесним, об'єктивним і не піддаватися тиску з боку будь-кого, тобто бути повністю незалежним, зберігати конфіденційність інформації, мати необхідний рівень компетентності, знань, досвіду. Аудиторів слід утримуватися від роботи, якщо він сумнівається в достатньому рівні своєї компетентності.

Під стандартами аудиту розуміють основні принципи, яких слід дотримуватися під час аудиторських перевірок. Це допомагає аудиторам у виконанні їхніх обов'язків. Аудиторськими стандартами передбачені вимоги до висновків, у яких мають відображатися такі професійні якості, як незалежність і компетентність.

У загальних стандартах, наприклад, зазначається, що перевірку здійснює особа, яка володіє професійними здібностями, має відповідну технічну підготовку, дотримується конфіденційності, виявляє фахову старанність і наполегливість. Крім того, стандартами обумовлено, що аудиторська діяльність має бути ретельно спланована. При цьому аудитор зобов'язаний вивчити стан внутрішньогосподарського контролю (внутрішнього аудиту), що допоможе краще спланувати процедури здійснення аудиту.

Особливе значення надається стандартам висновків. У них насамперед викладається інформація про те, що баланс і фінансова звітність подані

відповідно до загальноприйнятих принципів бухгалтерського фінансового обліку та фінансової звітності. Кожний стандарт характеризується лаконічністю. Загальні вимоги до структури стандарту мають включати: вступ, основний зміст, практичну спрямованість.

Робочі стандарти – це правила, якими керується аудитор під час перевірки: підготовка до перевірки, збір достовірних даних, оцінка засобів внутрішнього аудиту. Інформація, подана в аудиторському звіті, має бути чіткою і зрозумілою, необхідною, компетентною, правдивою, об'єктивною.

Рішенням Аудиторської палати України (АПУ) № 73 від 18.12.1998 р. затверджено 32 національних нормативи аудиту.

Відповідно до ст. 14 "Повноваження АПУ" розділу III "АПУ" Закону України "Про аудиторську діяльність" затвердження норм і стандартів аудиту є виключним правом АПУ і є обов'язковим для дотримання підприємствами й організаціями. У національних нормативах аудиту переважно використовується термінологія стандартів аудиторів Міжнародної федерації дипломованих бухгалтерів, у зв'язку з чим можуть бути розбіжності з термінами чинного законодавства та нормативно–правовими актами України.

Починаючи з 1 січня 1999 р. скасовується дія тимчасових нормативів аудиту.

Річна фінансова звітність та інформація, що в ній міститься, необхідні й широкому колу споживачів. Багато споживачів фінансової звітності, що підтверджується аудитором, використовують її як основне джерело отримання доказової інформації про бізнес підприємства, оскільки вони не мають практичної можливості отримати потрібну додаткову детальну інформацію. Аудитор підтверджує фінансову звітність, що готується згідно з чинною інструкцією зі складання фінансової звітності або згідно з міжнародними обліковими стандартами (МОС) чи іншими наявними вимогами до фінансової звітності, яка має бути подана користувачам і розцінюватись як фінансова звітність. Під час проведення аудиту аудитор дає високу, але не абсолютну

гарантію того, що перевірена інформація не містить суттєвих помилок. Це формулюється в аудиторському звіті як позитивна, розумна гарантія.

Статус Міжнародних стандартів аудиту:

- МСА призначені для використання під час аудиту фінансової звітності. Можуть також використовуватись при аудиті іншої інформації та наданні аудиторських послуг.

- МСА містять основні принципи і необхідні процедури, а також відповідні рекомендації з їх використання.

- У разі недодержання МСА аудитор повинен аргументувати причину відхилення (таке відхилення можливе тільки для підвищення рівня якості аудиту).

- МСА підлягають використанню тільки в значущих аспектах.

- МСА не зупиняють (підміняють) дії національних, але національні повинні містити принципи, на яких побудовано МСА.

- МСА можуть бути прийняті тією чи іншою державою як національні. У такому випадку орган, який має повноваження приймати і затверджувати національні стандарти (в Україні – Аудиторська палата України), готує відповідну заяву, передмову до МСА, посилення на відмінності діючого законодавства або практики аудиту від МСА (при значних розбіжностях). Крім того, якщо стандарти з деяких питань відсутні в МСА, вони можуть бути додатково розроблені в тій чи іншій країні.

Діяльність аудитора суворо регламентована законодавчими і підзаконними актами, міжнародними, вітчизняними стандартами й нормативами. Під ними розуміють основні принципи, котрих треба дотримуватися при проведенні аудиту.

Відповідно до Закону України "Про аудиторську діяльність" (ст. 14) Аудиторська палата України розробляє і затверджує національні нормативи аудиту, обов'язкові для дотримання всіма аудиторами. Своїм рішенням № 73 від 18 грудня 1998 р. Палата затвердила Національні нормативи аудиту і

Кодекс професійної етики аудиторів України, які набули чинності з 1 січня 1999 р.

Система Національних нормативів аудиту України складається з 32-х нормативів, згрупованих у 9 груп:

1. Вступний матеріал (№ 1, 2).
2. Відповідальність (№ 3, 4, 5, 6, 7, 8).
3. Планування (№ 9, 10, 11).
4. Внутрішній контроль (№ 12, 13).
5. Аудиторські докази (№ 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22).
6. Використання роботи інших фахівців (№ 23, 24, 25).
7. Аудиторські висновки та звіти (№ 26, 27).
8. Окремі вимоги до аудиторських висновків та звітів (№ 28, 29).
9. Нормативи, які регулюють спеціальні умови проведення аудиту (№ 30, 31, 32).

Кодекс професійної етики аудиторів України разом із Національними нормативами запроваджує:

- морально–етичні принципи аудиту;
- правила проведення аудиту і надання аудиторських послуг.

4. Професійна етика аудитора

Кодекс професійної етики аудиторів України визначає вимоги щодо поведінки аудиторів у різних умовах проведення аудиту та надання аудиторських послуг. Цей документ детально роз'яснює застосування завдань і фундаментальних засад аудиту на практиці для багатьох типових ситуацій під час вирішення етичних конфліктів. Кодекс професійної етики аудиторів України складається з двох глав: вступної із 6-ти розділів та Кодексу із 14-ти розділів. Національні нормативи аудиту і Кодекс професійної етики аудиторів України встановлюють основні принципи аудиту, правила надання аудиторських послуг, фундаментальні засади аудиторської етики. Відповідно

до цих документів принципи аудиту можна поділити на дві групи: *методологічні та професійної етики.*

Методологічні принципи :

- планування аудиту;
- обґрунтованість оцінки значущості аудиторських свідоцтв, а також системи внутрішнього контролю;
- визначення критеріїв суттєвості й достовірності;
- дотримання методики і техніки аудиту, оцінювання ризиків та вибору даних;
- аналіз інформацій і формування висновків;
- відповідальність за результати аудиту;
- повне інформування клієнта.

Кодекс професійної етики аудиторів визначає принципи етики аудитора.

Найважливіші принципи професійної етики такі:

1. Об'єктивність і незалежність. Виконуючи свої професійні обов'язки, аудитори повинні зберігати об'єктивність та не допускати зіткнення інтересів. Вони мають бути незалежними формально і фактично.

2. Чесність. Щоб заслужити та виправдати громадську довіру, аудитори повинні чесно виконувати свої професійні обов'язки.

3. Компетентність і високий технічний рівень. Аудиторам необхідно дотримуватись технічних й етичних професійних стандартів та прагнути до постійного поліпшення якості послуг, виконуючи професійні обов'язки, використовувати всі свої здібності.

4. Обов'язки (перед клієнтом). Обслуговуючи клієнта, аудитори повинні виявляти високі професійні й моральні якості, дбати про його інтереси, що має узгоджуватись з їх обов'язками перед суспільством (дбати про інтереси клієнта, якщо вони не суперечать суспільним).

5. Інтереси суспільства (обов'язки перед суспільством). Аудитори мають діяти в інтересах суспільства, виправдовуючи його довіру. Вони повинні сприяти зростанню престижу й авторитету своєї професії та її можливості

слугувати суспільству. Крім того, вони мають створювати умови для співробітництва і сприяння добрим взаємовідносинам між представниками своєї професії.

Закон України "Про аудиторську діяльність" від 22 квітня 1993 р. регулює проблеми незалежності аудиторів в Україні. Зокрема, в статті 24 "Спеціальні вимоги" вказується на те, що забороняється проведення аудиту аудитором:

- який має прямі родинні стосунки з керівництвом господарюючого суб'єкта, що перевіряється;
- має особисті майнові інтереси у господарюючому суб'єкті, котрий перевіряється;
- є членом керівництва, засновником або власником господарюючого суб'єкта, що перевіряється;
- є працівником господарюючого суб'єкта, який перевіряється;
- є працівником, співвласником дочірнього підприємства, філії чи представництва господарюючого суб'єкта, що перевіряється.

Запитання для самоперевірки

1. Законодавче і нормативне регулювання аудиторської діяльності в Україні.
2. Назвіть функції Аудиторської палати України.
3. Аудиторська палата України, порядок її створення і діяльності.
4. Назвіть три варіанти розподілу й планування праці аудитора.
5. Дайте характеристику кожному варіантові розподілу та планування праці аудитора.
6. Які методи коригування праці аудиторів Ви знаєте?
7. Назвіть види контролю якості праці аудиторів.
8. Зі скількох нормативів складається система національних нормативів аудиту в Україні?

9. З якою метою був упроваджений Кодекс професійної етики аудиторів України?

10. Назвіть найважливіші принципи професійної етики.

Тема 3. Методи аудиту фінансової звітності та критерії її оцінювання

План

1. Умови підготовки, форма і зміст листа–зобов'язання аудиторської організації на проведення аудиту.
2. Договір про надання аудиторських послуг.
3. Методика проведення аудиту.
4. Методичні прийоми організації аудиторської перевірки.

Список літератури

1. Про аудиторську діяльність: Закон України № 3125–ХІІ від 22.04.1993 р. // Закони України. Т. 5. – К. : Ін–т Законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 103–112.
2. Белуха Н. Т. Аудит: Учебник / Н. Т. Белуха. – К.: Знання, КОО, 2000. – С. 169–205.
3. Аудит : Учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001. – С. 180–209, 259–266.
4. Давидов Г. М. Аудит : навч. посіб. / Г. М. Давидов. – К. : Т–во “Знання”, КОО, 2001. – С.41–45.
5. Аудит і ревізія підприємницької діяльності : навч. посібн. / Ф. Ф. Бутинець та ін.; За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП “Рута” , 2001. – С. 61–100.

6. Івахненко С. Застосування вибіркового методу в аудиті фінансової звітності / С. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3. – С. 40–44.

7. Михайленко Д. Аудиторська вибірка / Д. Михайленко // Аудитор України. – 2013. – № 7 (212). – С. 59–65.

8. Мултанівська Т. В. Теоретичні засади організації інформаційної взаємодії між учасниками аудиту / Т. В. Мултанівська, Т. С. Воїнова // Збірник матеріалів міжнародної науково–практичної інтернет–конференції "Перспективи розвитку України в умовах глобальної кризи", 14 – 15 червня 2013 р. – Дніпропетровськ : "Герда", 2013. – С. 179–181.

9. Пшенична А.Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С.60–65.

1. Умови підготовки, форма і зміст листа–зобов'язання аудиторської організації на проведення аудиту

Для проведення аудиторської перевірки на етапі її підготовки необхідно внести порозуміння у взаємовідносини між економічним суб'єктом і аудиторською організацією. Визначити взаємні права, зобов'язання й відповідальність аудиторської організації та економічного суб'єкта можна в листі–зобов'язанні й договорі на проведення аудиту.

Закордонний досвід свідчить, що для разових угод між аудиторською організацією та економічним суб'єктом можна використати лист–зобов'язання, який юридично вважається офертою.

Офертою визначається адресована одному чи декільком конкретним особам пропозиція, що достатньо виразно відображає наміри особи, котра їх зробила, вважати себе такою, що уклала договір із тим адресатом, який прийме цю пропозицію. Оферта повинна містити суттєві умови договору. Що стосується економічного суб'єкта, котрому направляється лист–зобов'язання (оферта), то він може погодитись на цю пропозицію. Згода на умови, висловлені в оферті, називається її акцептом.

Українське цивільне законодавство передбачає такі можливості для здійснення діяльності аудиторськими організаціями:

- надіслати економічному суб'єкту лист–зобов'язання, який містить усі суттєві умови договору та, отримавши лист–зобов'язання, підписаний замовником, вважати себе зв'язаною договірними відносинами з ним і розпочинати аудиторську перевірку;

- надіслати економічному суб'єкту лист–зобов'язання й, одержавши згоду замовника, укласти з ним звичайний договір на проведення аудиту, що не повинен суперечити умовам листа–зобов'язання;

- укласти з економічним суб'єктом звичайний договір на проведення аудиту за результатами переговорів і взагалі не використовувати лист–зобов'язання;

- укласти з економічним суб'єктом договір на проведення аудиту, а лист–зобов'язання використати як додаток до договору, в якому вказати додаткову інформацію для економічного суб'єкта.

Після цього аудитор зазвичай проводить попереднє планування та знайомство з організацією клієнта. Таке попереднє планування дає можливість аудитору краще зрозуміти обсяг майбутніх робіт, приблизно оцінити їх вартість і зробити лист–зобов'язання більш діловим та конкретним, а в ряді випадків (наприклад, незвичний характер майбутньої роботи, небажання псувати свою репутацію контактами із сумнівними клієнтами тощо) просто відмовитись від подальших робіт.

Лист–зобов'язання підтверджує згоду аудитора на проведення аудиту і містить таку інформацію:

- мета аудиту;
- розподіл відповідальності;
- обсяг (масштаб) аудиту;
- форми підсумкових документів;
- вимога вільного доступу до необхідної інформації та недопущення впливу (тиску) на думку аудитора;

- можливість аудиторського ризику й межа суттєвості;
- можливість залучення до проведення аудиту інших спеціалістів і експертів;
- планування аудиту та порядок визначення винагороди за проведення аудиту.

Наприкінці проекту листа аудиторська організація просить керівництво економічного суб'єкта підписати і повернути підколоту копію листа із зазначенням її відповідності його (економічного суб'єкта) розумінню умов аудиту чи надіслати аудиторській організації зауваження за змістом даного листа. При цьому необхідно нагадати, що зауваження економічного суб'єкта на оферту трактуються Цивільним кодексом як відмова від акцепту і нова оферта. У цьому випадку аудиторській організації пропонується вибір:

- ♦ погодитись на умови замовника аудиту;
- ♦ висунути зустрічні пропозиції та почати наступний раунд переговорів і узгоджень умов;
- ♦ відмовитись від роботи із цим клієнтом, якщо вимоги замовника неприйнятні для аудитора.

2. Договір про надання аудиторських послуг

Аудит здійснюється на основі договору між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником. Договір на проведення аудиту є основним документом, який засвідчує факт досягнення домовленості між замовником і виконавцем про проведення аудиторської перевірки.

Договір документально засвідчує, що сторони дійшли згоди з усіх пунктів, обумовлених у ньому. Для того щоб уникнути неправильного розуміння сторонами взятих на себе обов'язків, умов їх виконання та прийнятого рівня відповідальності, необхідно максимально ясно обумовити всі суттєві аспекти взаємовідносин, які виникають у зв'язку з його укладанням.

До складання і підписання договору аудитор повинен ознайомитися з підприємством–клієнтом. Це передбачає особисте спілкування з керівництвом

підприємства, вивчення засновницьких документів, результатів попередньої аудиторської перевірки, загальний огляд звітності, визначення рівня аудиторського ризику й оцінювання можливості додержання аудитором норм професійної етики та загальних принципів при виконанні перевірки.

Зазначений етап підготовки договору починається після попереднього ознайомлення з діяльністю економічного суб'єкта і прийняття рішення про можливість надання аудиторських послуг. Він провадиться з метою визначення трудомісткості, вартості та строків надання аудиторських послуг, потреби в залученні сторонніх консультантів і експертів.

Договір про надання аудиторських послуг може мати разовий (одноразове надання послуги) чи довготерміновий характер (неодноразове надання послуг протягом певного періоду часу), виходячи з наявності в аудиторській організації відповідного свідоцтва. У разі повторної домовленості про здійснення аудиторських послуг умови договору можуть переглядатись та повинні оформлятися письмово. Предметом такого договору можуть бути як послуги з проведення аудиту безпосередньо, так і супутні аудиту послуги.

Порядок підготовки, умови та зміст договору на проведення аудиту в Україні регулюються Національним нормативом аудиту й іншими нормами Цивільного кодексу України.

Так, у нормативі вказується, що договір має містити такі положення:

- мета аудиту;
- масштаб аудиту, включаючи посилання на чинне законодавство, нормативи (необхідний обсяг та глибину перевірки; склад, кількість і обсяг аудиторських процедур);
- можливість доступу до будь-якої інформації стосовно аудиту (документів, записів, спеціалістів клієнта, третіх осіб);
- відповідальність керівництва підприємства за надану інформацію;
- умови відповідальності за початкові залишки при першому проведенні аудиту та при попередніх перевірках іншим аудитором;

- вказівка на можливість і навіть імовірність того, що деякі можливо й суттєві помилки залишаться невиявленими аудитором у зв'язку із суттєвістю аудиту та іншими, притаманними йому обмеженнями;

- форма, в якій замовник отримує результати роботи аудитора (обсяг та склад переданої замовнику документації).

Зміни чи додаткові угоди додаються до договору і є невід'ємною частиною.

Укладання договору на аудит, підписання його обома сторонами не дає ніякої гарантії отримання підприємством–клієнтом безумовно позитивного висновку, тобто не виключається можливість негативного аудиторського висновку. Оплата підприємством–клієнтом виконаних належним чином робіт аудиторською фірмою (аудитором), обумовлених у договорі, здійснюється незалежно від результатів аудиту та виду аудиторського висновку, складеного аудитором. Договір набирає чинності з моменту його підписання.

Детальна структура договору може бути різною, проте його форма повинна відповідати загальноприйнятій в Україні формі складання договорів.

3. Методика проведення аудиту

Методики проведення аудиторських перевірок розробляються спеціалістами аудиторських фірм та є їх комерційною таємницею. Виділяють 4 основні підходи до створення методик аудиту:

- 1) бухгалтерський;
- 2) юридичний;
- 3) спеціальний;
- 4) галузевий.

Бухгалтерський підхід є традиційним. Його суть полягає в тому, що методики перевірки розробляються за розділами бухгалтерського обліку. Методики аудиторської перевірки за рахунками бухгалтерського обліку полягають у тому чи іншому наборі складових частин кожної аудиторської

перевірки. У нормативах аудиту їх називають методиками перевірки оборотів та сальдо за рахунками бухгалтерського обліку.

Юридичний підхід включає розроблення методик перевірки різних питань з юридичної точки зору. У деяких аспектах такі методики збігаються з бухгалтерськими, але вимагають більш глибокого вивчення правового аспекту господарської діяльності економічного суб'єкта в обліку. До таких методик можна віднести методику аудиту статутного капіталу, що містить експертизу правильності та повноти формування статутного капіталу, а також порядок перевірки правильності відображення в обліку розрахунків із засновниками.

Спеціальний підхід включає розроблення методик перевірки груп економічних суб'єктів, об'єднаних загальною спеціальною ознакою (структура управління, структура капіталу, чисельність робітників, організаційно–правова форма, податковий режим).

При галузевому підході розробляються методики аудиту економічних суб'єктів залежно від виду їх діяльності та галузевої приналежності. До таких методик можна віднести методику аудиту підприємств торгівлі, сільськогосподарських підприємств, банків, страхових організацій. У них відображені особливості перевірки складу витрат на виробництво продукції, організацію управлінського обліку.

Виділяють основні положення, що є складовими частинами методики:

1. Нормативне забезпечення для проведення аудиту (зовнішнє, внутрішнє).
2. Предметна область проведення перевірок.
3. Методика перевірки розділів обліку .
4. Особливості проведення аудиту в умовах комп'ютерного оброблення даних.

Необхідно підкреслити вимоги до оформлення методики детальної перевірки. Не дивлячись на те, що розроблення методики є внутрішнім питанням фірми, вона повинна бути оформлена як відповідний документ нормативно–довідкового характеру.

При різних методиках використовують сучасні методи і методичні прийоми: фізична перевірка, документальна перевірка (формальна, арифметична, по суті), зустрічна перевірка, підтвердження, спостереження, опитування, тестування,

4. Методичні прийоми організації аудиторської перевірки

Виділяють чотири основні методи організації перевірки: суцільна перевірка (документальна і фактична), вибіркова, аналітична, комбінована.

При суцільній перевірці перевіряються всі масиви інформації без виключення стосовно господарських процесів, що відбувалися у клієнта за період, який перевіряється. На підставі суцільної перевірки аудитор робить висновок щодо достовірності, доцільності та законності відображення в бухгалтерському обліку й звітності дій і подій, здійснених економічним суб'єктом за весь період, що перевіряється.

Вибіркова перевірка передбачає застосування аудиторських процедур менше ніж до 100 % масивів інформації, які дозволяють аудитору отримати аудиторські докази й, оцінивши окремі характеристики вибраних даних, розповсюдити дієвість цих доказів на всю сукупність даних. Вибірковий метод перевірки дозволяє аудитору з найменшими втратами скласти думку про достовірність, доцільність та законність господарських операцій, відображених у бухгалтерському обліку. Ризик невиявлення збільшується, оскільки за межами вибірки можуть залишитися факти порушень і помилок. Якщо при вибіркового дослідженні встановлені серйозні порушення, то проводиться перевірка суцільним методом.

Аналітична перевірка – це оцінювання фінансових показників за допомогою вивчення вірогідних залежностей між ними.

Комбінована перевірка – це поєднання суцільної, вибіркової та аналітичної перевірок.

Запитання для самоперевірки

1. Укажіть призначення листа–зобов’язання.
2. Яким чином можуть бути врегульовані відносини між аудиторською фірмою та підприємством–замовником ?
3. Які обов’язкові вказівки з умов аудиторської перевірки, зобов’язань має містити лист–зобов’язання ?
4. Яка послідовність підготовки й підписання договору на проведення аудиту?
5. Назвіть основні підходи до створення методик аудиту та дайте їм характеристику.
6. Назвіть складові частини методики аудиту.
7. Методи організації аудиторської перевірки.

Тема 4. Аудиторський ризик і оцінювання системи внутрішнього контролю

План

1. Поняття аудиторського ризику.
2. Методи визначення розміру аудиторського ризику.
3. Оцінювання властивого ризику.
4. Оцінювання ризику внутрішнього контролю.
5. Оцінювання ризику невиявлення викривлень у фінансових документах.
6. Поняття помилок і шахрайства, методи їх виявлення.

Список літератури

1. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . – 274 с. (С. 82–108).
2. Белуха Н. Т. Аудит: Учебник / Н. Т. Белуха. – К.: Знання, КОО, 2000. – С. 242–253.

3. Аудит : учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001. – С. 209–217.
4. Давидов Г. М. Аудит: навч. посіб. / Г. М. Давидов. – К. : Т–во “Знання”, КОО, 2001. – С. 46–50, 51–60.
5. Аудит : Практическое пособие / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик, В. Савченко и др.; Под ред. А. Кузьминского. – М. : Учетинформ, 1996. – С. 48–62, 82–89
6. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . – 274 с. (С. 53–67).
7. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с.
8. Неплюева Г. А. Розгляд питань, що стосуються шахрайства, при аудиторській перевірці / Г. А. Неплюева // Аудитор України. – 2013. – № 7 (212). – С. 26–33.
9. Пшенична А.Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 76–89.

1. Поняття аудиторського ризику

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту аудиторський ризик являє собою можливу небезпеку того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку у випадках, коли у фінансовій звітності мають місце суттєві перекручення.

Згідно з Національними нормативами аудиту аудиторський ризик – це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку в тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекручення. Інакше кажучи, за неправильно підготовленою звітністю буде подано аудиторський висновок без зауважень і навпаки.

Міжнародними стандартами аудиту передбачено моделювання аудиторського ризику. Аудиторський ризик – це функція таких ризиків:

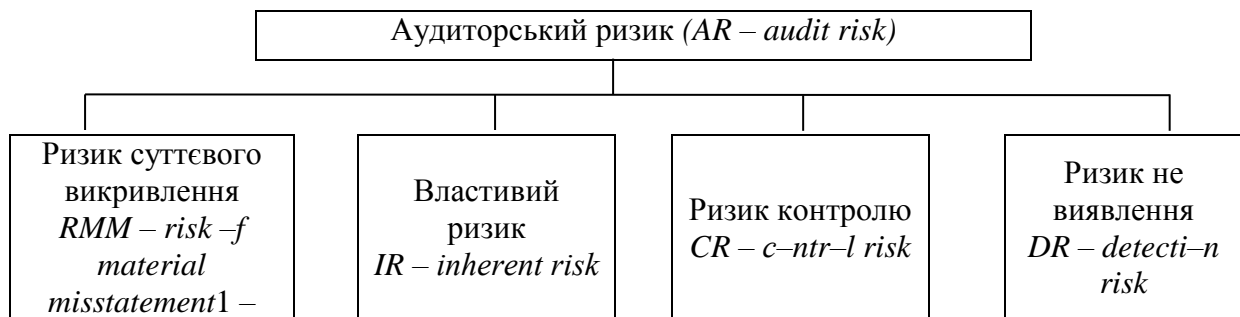

Рис. 4.1. Аудиторський ризик

- *AR – audit risk – аудиторський ризик* – ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена. Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику не виявлення. Аудиторський ризик (AR) має бути завжди низьким, оскільки аудитор виконує завдання з наданням достатньої впевненості;

- *RMM – risk of material misstatement* – ризик суттєвого викривлення, тобто ризик того, що фінансова звітність містить суттєве викривлення до початку аудиту. Це внутрішній ризик клієнта, і аудитор не може на нього впливати, аудитор може лише визначити його за допомогою таких двох підкомпонентів:

- *IR – inherent risk – властивий ризик* – чутливість інформації з предмета перевірки до суттєвого викривлення, якщо припустити, що немає відповідних заходів контролю. При оцінці цього ризику до уваги беруться схильність галузі і бізнесу в цілому ризику, відношення управлінського персоналу до ризику, схильність до шахрайства тощо.

- *CR – control risk – ризик контролю* – ризик того, що суттєве викривлення, яке може відбутися, не буде попереджено або своєчасно виявлено й виправлено за допомогою відповідних заходів внутрішнього контролю. Цей ризик визначається за допомогою оцінки ефективності і працездатності системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання.

¹ В деякій літературі ризик суттєвого викривлення має назву «FR - fault risk»

- *DR – detecti–n risk – ризик невиявлення* – ризик того, що аудитор не виявить суттєве викривлення, яке існує. Це ризик, на який аудитор може вплинути. Ризик невиявлення зв'язаний з характером, часом та обсягом процедур, які визначає аудитор для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня.

Відповідно до МСА 315 аудитор розглядає ризик суттєвого викривлення на двох рівнях:

- 1) на загальному рівні фінансових звітів;
- 2) за класами операцій, залишками на рахунках, розкриттям інформації та пов'язаними з нею твердженнями.

Ідентифіковані ризики (ризики на рівні тверджень) є або невід'ємними ризиками, або ризиками контрольного середовища, або їх комбінаціями. Маючи уявлення про виявлені ризики на рівні тверджень, можна оцінити IR і CR на рівні фінансової звітності в цілому.

При оцінці ризику суттєвого викривлення на загальному рівні фінансових звітів аудитор розглядає:

- знання, навички та здатності персоналу, якому доручені значні обов'язки;
- можливості існування подій або умов, що можуть викликати значний сумнів щодо здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність безперервно.

При оцінці ризику суттєвого викривлення на рівні класу операцій, залишку на рахунку та розкриття інформації аудитор намагається отримати достатні та відповідні аудиторські докази на рівні класу операцій, залишку на рахунку та розкриття інформації таким чином, який надасть аудиторіві можливість, на етапі завершення аудиторської перевірки, висловити думку про фінансові звіти в цілому при прийнятно низькому рівні аудиторського ризику.

Аудитор виконує аудиторські процедури з метою:

- 1) оцінити ризик суттєвого викривлення;
- 2) обмежити ризик невиявлення.

Властивий ризик (IR) визначається за допомогою оцінки:

1) макроекономічних, галузевих аспектів (бізнес–середовище), в тому числі може бути застосована концептуальна основа фінансової звітності – ризику економічного розвитку кредитної спілки в контексті загального економічного і галузевого розвитку;

2) характеристики кредитної спілки – ризиків, які стосуються специфічних аспектів щодо системи управління, організаційної структури, компетентності персоналу, плинності кадрів, запровадженої політики росту, вибору й застосування методів бухгалтерського обліку, застосування заходів впливу та ін.;

3) операційної діяльності кредитної спілки – ризиків пов'язаних із цілями й стратегією кредитної спілки, застосуванням інформаційної системи, втратою репутації, проведеними операціями і звідси можливими ризиками неправильного подання фінансової звітності;

4) результатів фінансової діяльності кредитної спілки – ризиків пов'язаних з недотриманням нормативних вимог діяльності з надання фінансових послуг, їх викривленням, значними змінами у динаміці розвитку фінансових показників кредитного/депозитного портфелів кредитної спілки, резервів для захисту від ринкових ризиків і ризиків росту неповернення кредитів та ін.;

5) ризику зміни законодавства;

6) інших ризиків кредитної спілки.

Оцінка ризику контролю (CR) на рівні кредитної спілки визначається за допомогою аналізу:

- контрольного середовища кредитної спілки;
- процесу оцінки ризиків діяльності кредитної спілки;
- контрольної діяльності кредитної спілки;
- інформаційно–комунікаційної системи кредитної спілки;
- процесу моніторингу системи внутрішнього контролю кредитної спілки.

Оцінка ризику контролю (CR) на рівні фінансової звітності та тверджень визначається за допомогою аналізу надійності та працездатності внутрішнього контролю кредитної спілки щодо організації бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності в цілому та по відношенню до окремих статей фінансової звітності та пов'язаними з ними твердженнями.

Оцінка ризику контролю (CR) на рівні процесу кредитування визначається за допомогою аналізу (тестування) надійності та працездатності внутрішнього контролю процесу кредитування кредитної спілки, особливо це стосується наступних питань:

1) операційних (внутрішніх правил затверджених у формі відповідних положень) та нормативних вимог, а саме:

а) наявність в кредитній спілці зафіксованих основних організаційних принципів;

б) наявність в кредитній спілці зафіксованих вимог щодо кваліфікації персоналу;

в) оцінка правил і положень щодо впровадження нових продуктів та діяльності на нових ринках;

г) оцінка положень в сфері розподілу функціональних обов'язків та повноважень.

2) кредитування, подальша обробка та контроль процесу кредитування із врахуванням оперативних та нормативних вимог, а саме:

а) оцінка правил та положень в сфері кредитування;

б) оцінка правил та положень економічної оцінки позичальника;

в) оцінка правил та положень, оцінка застав та поручителів;

г) оцінка правил та положень подальшої обробки кредитів;

д) оцінка правил та положень контролю за процесом кредитування;

3) інтенсивний нагляд за простроченими кредитами, а саме: оцінка правил та процедури по супроводженню прострочених кредитів, з врахуванням нормативних та операційних вимог;

4) обробка проблемних та безнадійних кредитів, а саме: оцінка правил та процедур щодо процесу роботи з проблемними/безнадійними кредитами, з урахуванням нормативних та операційних вимог;

5) формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, а саме: чи формується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок (РЗПВ) згідно з вимогами розділу 5 Розпорядження ДФП №7 «Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок» та чи формує кредитна спілка додаткові резерви для покриття втрат від неповернених/прострочених кредитів та інших кредитних ризиків;

6) класифікація кредитів за групами ризику, а саме: оцінка правил та положень розробленої системи класифікації кредитних ризиків, з урахуванням нормативних та операційних вимог;

7) виявлення, контроль та моніторинг ризиків в кредитній діяльності, а саме: оцінка системи раннього попередження, відповідних механізмів реагування на критичні ситуації, правил та положень щодо перегляду/моніторингу, особливо ризикових кредитів, з урахуванням нормативних та операційних вимог;

8) обмеження ризиків в кредитній діяльності, а саме: чи виконує кредитна спілка всі вимоги щодо обмеження та зниження кредитних ризиків згідно з вимогами розділу 3 Розпорядження ДФП №7 «Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок»;

9) внутрішня ревізія/моніторинг кредитів, а саме: оцінка правил та положень щодо внутрішньої ревізії/моніторингу кредитів, з урахуванням нормативних та операційних вимог.

Оцінка ризику контролю (CR) на рівні процесу залучення депозитів визначається за допомогою аналізу (тестування) надійності та працездатності внутрішнього контролю процесу залучення депозитів кредитною спілкою, особливо наступних питань:

1) загальні організаційні правила, а саме:

а) наявність в кредитній спілці зафіксованих основних організаційних принципів;

б) наявність в кредитній спілці розподілу функцій та повноважень.

2) процес залучення депозитів, а саме: оцінка правил та положень в організації процесу залучення депозитних вкладів, з урахуванням нормативних та операційних вимог;

3) моніторинг процесу залучення депозитів, а саме: оцінка правил та положень щодо контролю, моніторингу процесу залучення депозитних вкладів, з урахуванням нормативних та операційних вимог;

4) обмеження ризиків депозитного портфеля, а саме: чи дотримується кредитна спілка всіх вимог щодо здійснення ризикових операцій згідно з вимогами розділу 3 Розпорядження ДФП №7 «Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок», чи розроблена кредитною спілкою система контролю збалансованості кредитного та депозитного портфелю та система планування і контролю ліквідності.

Час, витрачений на виконання процедур оцінки ризиків, може бути компенсований зменшенням, або навіть усуненням аудиторської роботи у сферах, що характеризуються низьким рівнем ризику. Отримані знання і розуміння можуть також використовуватися, щоб надати керівництву суб'єкта господарювання практичні коментарі і рекомендації стосовно того, як мінімізувати або скоротити ризик.

1. Контроль із боку аудитора. За цією ознакою ризик розподіляється на такий, що контролюється та на такий, що не контролюється аудитором. Властивий ризик і контрольний ризик не підлягають перевірці з боку аудитора. Аудитор може лише оцінити їх, але не може ніяк змінити.

Ризик невиявлення помилок може контролюватися аудитором шляхом вибору та проведення відповідних процедур. Але якщо аудитор працює з підприємством, що перевіряється тривалий час (5–6 років), то він спроможний частково контролювати властивий ризик і ризик контролю підприємства–

клієнта. Це досягається постійними консультаціями щодо напрямів подальшого розвитку підприємства–клієнта.

2. За часом виникнення аудиторський ризик можна класифікувати як такий, що виник до початку аудиторської перевірки (ризик властивий та ризик контролю) і під час її проведення (ризик невиявлення).

3. Ступінь ризикованості. Не існує підприємств, які б мали однаковий ступінь ризику під час проведення аудиторської перевірки. На кожному підприємстві рівень ризику завжди буде різним. Його можна класифікувати як високий, середній, низький. Проте така класифікація є дуже узагальненою і може бути значно розширена.

4. Стосовно підприємства, що перевіряється, ризик може бути внутрішнім, тобто таким, який виникає на підприємстві, та зовнішнім. До внутрішнього належить ризик контролю і властивий ризик, до зовнішнього – ризик невиявлення викривлень.

5. Стосовно аудиторського підприємства ризик класифікується як протилежний за попередньою ознакою. Для нього властивим ризиком буде ризик невиявлення викривлень, а зовнішнім – ризик властивий та ризик контролю.

Важливим питанням є методика визначення розміру аудиторського ризику. Разом із тим у світі не існує загальноприйнятої методики його визначення, як не існує і науково обґрунтованих підходів до його оцінювання.

Аудитори використовують два основних методи оцінювання аудиторського ризику :

- ♦ оціночний (експертний, інтуїтивний);
- ♦ кількісний.

Загальна модель оцінки аудиторського ризику може бути виражена такими формулами:

$$AR = RMM * DR , \quad (4.1)$$

$$RMM=IR * CR. \quad (4.2)$$

При даному рівні аудиторського ризику прийнятний рівень ризику невиявлення обернено пропорційний оцінці ризику суттєвого викривлення на рівні тверджень. Чим більший ризик суттєвого викривлення існує на думку аудитора, тим меншим можна прийняти ризик невиявлення, і навпаки.

Мета оцінки – визначити ризик невиявлення фінансової звітності для заданого низького рівня аудиторського ризику. Чим більший рівень ризику суттєвого викривлення, тим нижчий має бути рівень ризику невиявлення. Щоб забезпечити нижчий рівень ризику невиявлення, аудиторіві потрібно запланувати більший об'єм аудиторських процедур і знижувати рівень суттєвості.

За першим методом аудитор шляхом виконання окремих процедур оцінює його складові оцінками “низький” – “високий”. Потім, залежно від комбінацій складових оцінок визначається загальна оцінка аудиторського ризику.

Другий метод передбачає оцінювання як складових аудиторського ризику, так і його загального рівня в діапазоні від 0 до 1 або від 0 до 100 % за формулою (факторною моделлю):

$$AP = BP * PK * PH, \quad (4.3)$$

де AP – загальний аудиторський ризик; BP – властивий ризик; PH – ризик невиявлення; PK – ризик системи контролю.

Наведена модель є простою, але вона дозволяє зрозуміти суть аудиторського ризику. Разом із тим визначити цю величину за допомогою даної моделі досить складно. Найчастіше аудитори встановлюють спочатку величину аудиторського ризику (AP), потім визначають величину властивого ризику і ризику контролю, для того щоб розрахувати прийнятну величину ризику невиявлення та спланувати необхідні аудиторські процедури.

Незважаючи на те, що можуть виникнути ситуації, за яких $BP = 0$ або $PK = 0$, аудитор не може відмовитись від проведення аудиторських процедур, хоча за формулою AP в обох випадках теж буде дорівнювати нулю.

Чим нижчий рівень бажаного ризику для аудитора, тим більше він повинен бути впевненим у тому, що звітність не містить матеріальних помилок і пропусків. Нульовий ризик означає впевненість у достовірності інформації. На практиці аудитор не може бути повністю впевненим у достовірності звітності, тому аудиторський ризик завжди перебуває між 0 і 1 (або 0 та 100 %).

При цьому важливо зазначити такі важливі моменти:

- аудитор не може повністю довіряти системі обліку і внутрішньому контролю підприємства;
- аудитор не може дозволити собі встановлювати високий рівень невиявлення помилок (наприклад, понад 50%) при високих ризиках системи обліку та внутрішнього контролю. У цьому випадку загальний аудиторський ризик буде також дуже високим, чого допускати не можна, оскільки перевірка вважатиметься такою, що проведена не належним чином;
- аудиторська перевірка буде визнана незадовільною, якщо аудитор установить низький ризик виявлення за повної недовіри до систем обліку і внутрішнього контролю підприємства.

Багато фірм узагалі не роблять спроб застосувати числові значення для визначення рівнів ризику та просто характеризують їх як "високий", "середній" і "низький". Американські фахівці вважають, що немає необхідності кількісно встановлювати аудиторський ризик або його складові за допомогою математично обґрунтованих моделей оцінювання, оскільки неможливо об'єктивно враховувати визначені компоненти аудиторського ризику у зв'язку з великою кількістю змінних, котрі впливають на них, і суб'єктивного характеру багатьох із цих змінних.

Відповідно багато аудиторів не вдаються до спроб розподілити встановлені розміри за чинниками ризику. Вважається, що аудитор завжди повинен розглядати ризик за кожним класом суджень, пов'язаним із кожним значним рахунком чи класом операцій.

Підставою для оцінювання аудитором рівня внутрішнього ризику і ризику при здійсненні контролю є інформація про клієнта та його бізнес.

Значна частина такої інформації має загальний характер і залежить від особливостей діяльності підприємства, галузі промисловості, в якій воно працює, законодавчих та нормативних документів, що стосуються галузі промисловості, а також особливостей фінансової діяльності підприємства і зв'язку між даними фінансового й оперативного характеру. Аудитор повинен також розуміти структуру контролю на підприємстві, що необхідно для правильного оцінювання ризику при проведенні контролю і складанні плану здійснення перевірки.

3. Оцінювання властивого ризику

Властивий ризик виникає за умов, не пов'язаних з особливостями контролю на підприємстві. Умови для нього існують на макроекономічному рівні, і визначений вплив справляють зовнішні чинники: зміни обставин, пов'язаних із веденням бізнесу, урядові рішення та інші чинники економічного характеру. Такий вид ризику характерний для різноманітних господарських операцій підприємства. Інформація про умови властивого ризику надходить в основному із зовнішніх джерел. Властивий ризик, звичайно, не є причиною використання особливих процедур контролю і бухгалтерського обліку.

Оцінюючи властивий ризик, аудитор покладається на своє професійне міркування, враховуючи такі чинники.

На рівні фінансової звітності:

- ♦ чинники, що впливають на галузь діяльності;
- ♦ чесність керівництва;
- ♦ характер бізнесу суб'єкта аудиторської перевірки;
- ♦ знання і досвід керівництва;
- ♦ зміни складу керівництва;
- ♦ компетентність керівництва;
- ♦ незвичайний вплив на керівництво певних обставин.

На рівні сальдо рахунків і класу (категорій) операцій:

- ♦ рахунки фінансової звітності, на які можуть вплинути перекручення;

- ♦ складність основних операцій та інших подій, що потребують залучення експертів;
- ♦ роль суб'єктивізму при визначенні сальдо рахунків;
- ♦ схильність активів до втрати або незаконного привласнення;
- ♦ завершення незвичайних і складних операцій, особливо в кінці чи ближче до кінця звітної періоду;
- ♦ операції, які не можуть бути здійснені за звичайних обставин (котрі не підлягають процедурі звичайного оброблення).

4. Оцінювання ризику внутрішнього контролю

Положення Національного нормативу аудиту вимагають від аудитора оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю в два етапи: попереднє й остаточне оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю – це сукупність правил та процедур контролю, запроваджених керівництвом підприємства для досягнення поставленої мети, а саме забезпечення стабільного й ефективного функціонування підприємства.

Уся система внутрішнього контролю спрямована на реалізацію наступних задач:

- 1) забезпечити послідовну та ефективну діяльність фірми;
- 2) дотримуватися основної стратегії фірми;
- 3) забезпечувати збереження активів;
- 4) сприяти вчасному і повному відображенню операцій в обліку.

Питання про необхідність внутрішнього контролю та про обсяг перевірки ним різних сторін діяльності підприємства розв'язується керівництвом фірми самостійно. Адміністрація малих підприємств меншою мірою потребує внутрішнього контролю, тому що безпосередньо бере участь у поточній діяльності фірми. Але існують певні обмеження ефективності внутрішнього контролю:

- не можна бути впевненим у відсутності корисливих намірів у керівництва;
- керівництво часто ігнорує контроль, який само встановило;
- розподіл контролюючої функції може бути проігнорований;
- не дивлячись на відбір кваліфікованих кадрів, можливий вплив на них як зсередини фірми, так і зовні;
- можливі помилки та неточності у записах, підрахунках, у результаті незрозуміння завдання, втоми або неохайності.

На першій стадії аудитор повинен оцінити ризик невідповідності внутрішнього контролю для кожного суттєвого залишку за бухгалтерськими рахунками чи суттєвою операцією.

Проводячи попереднє оцінювання, аудитор використовує такі тести:

- перевірка первинних документів;
- проведення опитування і спостереження щодо процедур внутрішнього контролю, стосовно яких немає змоги здійснити наскрізну перевірку;
- повторення процедур внутрішнього контролю.

Під час збирання доказів функціонування системи внутрішнього контролю аудитор ураховує спосіб їх отримання, послідовність накопичування та досвід особи, яка отримала такі докази.

Аудитор фіксує у робочих документах зібрані відомості про систему обліку і внутрішнього контролю, розраховує ризик невідповідності внутрішнього контролю. Якщо ризик невідповідності внутрішнього контролю оцінюється аудитором як незначний, він пояснює в документах обґрунтування своїх висновків.

На другій стадії аудитор постійно переглядає правильність зробленого ним оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю (до самого моменту завершення підготовки аудиторського висновку) і вносить відповідні корективи.

5. Оцінювання ризику невиявлення викривлень у фінансових документах

Ризик невиявлення (його рівень) пов'язаний з обсягом та характером проведення аудиторських процедур по суті. Перші дві складові загального аудиторського ризику безпосередньо впливають на характер, обсяги і витрати часу на виконання необхідних аудиторських процедур. Як правило, аудитор регулює (доводить) розмір загального аудиторського ризику до прийнятної величини збільшення аудиторських процедур. Разом із тим, як зазначено в нормативі аудиту, ризику невиявлення не можна уникнути, коли аудиторські докази мають переконливий, а не вичерпний (абсолютно точний) характер.

Результати оцінювання властивого ризику та внутрішнього контролю перебувають у зворотній залежності від прийнятого рівня невиявлення викривлень. Це означає, що чим нижчий ризик викривлення матеріалів, тим вищим є прийнятий рівень невиявлення викривлень при плануванні аудитором перевірок на суттєвість, які спрямовані на обмеження обсягу аудиту, і навпаки.

Ризик невиявлення помилок безпосередньо пов'язаний із проведенням незалежних процедур перевірки. Зроблене аудитором оцінювання невідповідності внутрішнього контролю й оцінювання властивого ризику впливає на характер, строки та обсяг аудиторських процедур, які виконуються аудитором із метою зменшення ймовірності невиявлення помилок і перекручень. Певний ризик невиявлення помилок існує завжди, навіть коли аудитор перевірить усі залишки за рахунками або всі види операцій, тому що більша частина аудиторських доказів має скоріше аргументаційний, ніж підсумковий характер.

Таким чином, визначення всіх складових аудиторського ризику є одним із головних завдань на стадії попереднього обстеження. Аудитор повинен не лише констатувати розмір ризику, а спланувати ризик невиявлення помилок на допустимому рівні.

6. Поняття помилок і шахрайства, методи їх виявлення

Фінансова звітність та інша обліково-економічна інформація, як відомо, має схильність до перекручень, які можуть бути результатом помилок і шахрайства. Перекручення, що можуть мати місце у фінансовій звітності, класифікують за двома ознаками:

- ненавмисне перекручення;
- навмисне перекручення.

Класифікація перекручень є юридичною проблемою, тому вона не може розв'язуватись аудитором. Згідно з Міжнародними стандартами аудиту термін “помилка” означає ненавмисні перекручення (похибки) фінансової звітності, такі, як:

- арифметичні помилки або описки в первинних документах, облікових регістрах і фінансовій звітності;
- пропущення фактів та їх неправильна інтерпретація;
- неправильне використання облікової політики.

Відповідно до Національного нормативу аудиту «помилка» – ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних або логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного відображення в обліку фактів господарської діяльності, наявності складу майна, вимог і зобов'язань, невідповідне відображення записів в обліку”.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту “термін “шахрайство” означає навмисні дії однієї чи кількох осіб із числа керівників або співробітників суб’єкта чи третіх осіб, які призвели до неправильного подання фінансової звітності”. Аналогічне визначення наведено і в Національних нормативах аудиту в Україні, а саме: “шахрайство – навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку та звітності службовими особами і керівництвом підприємства”.

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту ознаки шахрайства мають такі дії навмисного характеру:

- маніпуляція, фальсифікація, змінення облікових записів і документів;
- незаконне привласнення активів;
- приховування або пропущення інформації про операції в документах, облікових записах;
- відображення в обліку незвичних операцій;
- неправильне використання облікової політики;
- неправильне оцінювання активів та неправильне їх списання;
- невідповідне відображення записів в обліку.

Помилки та шахрайство можуть мати місце в обліково-економічній інформації з різних причин, які поділяються на зовнішні й внутрішньогосподарські (рис. 4.2).

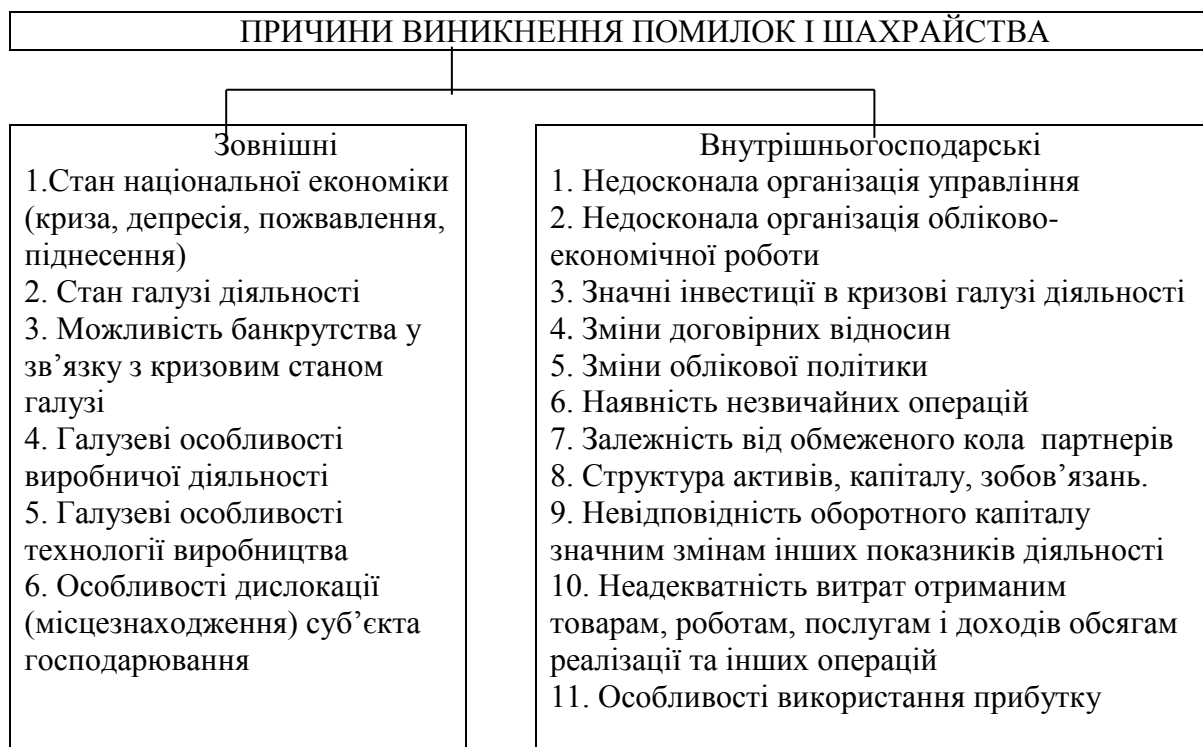

Рис. 4.2. Причини виникнення помилок і шахрайства

Маніпуляція обліковими записами - зумисне використання неправильних (некоректних) бухгалтерських проводок чи сторнуючих записів із метою перекручення даних обліку та звітності.

Фальсифікація бухгалтерських документів і записів - оформлення наперед неправильних або фальсифікованих документів бухгалтерського обліку і записів у реєстрах бухгалтерського обліку.

Невідповідне відображення записів у реєстрах обліку - ненавмисне або навмисне відображення фінансової інформації в системі рахунків у неповному обсязі, в оцінці, яка відрізняється від прийнятих норм, і т. ін.

Незвичайні операції - угоди й господарчі операції, платежі, котрі, на думку аудитора, зайві, недоречні чи надмірні за певних обставин.

Відповідальність керівництва підприємства

Відповідальність за фінансову звітність підприємства разом із відповідальністю за попередження та виявлення фактів шахрайства й помилок покладається на керівництво підприємства, котре постійно підтримує відповідність і ефективність систем обліку та внутрішнього контролю підприємства. Аудитору необхідно враховувати, що деякі системи обліку і внутрішнього контролю справляють враження як нормально функціональні в цілому, але все-таки не дають можливості з'ясувати ймовірність існування помилок та шахрайства.

Керівництво підприємства також несе відповідальність за надання користувачам можливості ознайомлення з документами фінансової звітності підприємства та змістом аудиторського звіту стосовно цієї фінансової звітності.

Відповідальність аудитора

Аудитор відповідає за аудиторський висновок про фінансову звітність підприємства і не має відповідати за виявлення абсолютно всіх фактів шахрайства та помилок, котрі можуть істотно вплинути на достовірність фінансової звітності підприємства. Проте аудитор повинен отримати гарантію відсутності істотних випадків і фактів такого роду для написання позитивного аудиторського висновку.

У зв'язку з обмеженими можливостями аудиту не всі випадки шахрайства і помилок, що істотно впливають на фінансову звітність підприємства, можуть

бути виявлені аудитором. Тому він несе відповідальність за правильність і відповідність використаних під час аудиту процедур перевірки та за остаточну думку в аудиторському висновку, який складається за результатами проведеної аудиторської перевірки.

Аудитор матеріально відповідає (в межах умов підписаного договору) за порушення, котрі пов'язані з невідповідним виконанням ним своїх обов'язків і котрі стали причиною матеріальних збитків клієнта.

Під час планування аудиторської перевірки аудитор повинен оцінити ризик того, що помилки та шахрайство можуть спричинити значні перекручення у фінансовій звітності підприємства, і звернутися до його керівництва із запитом про те, чи всі помилки та випадки шахрайства документально оформлені й подані йому.

Під час перевірки повноти та достовірності фінансової звітності підприємства аудитор може виявити шахрайство або помилку. Як у випадку шахрайства, так і при виявленні помилок існують випадки, які прямо вказують на ймовірність їх існування, тобто відхилення:

- від діючих українських законів;
- чинних в Україні правил організації та методології бухгалтерського обліку;
- принципів бухгалтерського обліку;
- прийнятої облікової політики відображення в бухгалтерському обліку окремих господарських операцій і оцінки вартості майна.

Трапляються ситуації та події, котрі підвищують ризик виникнення помилок та шахрайства, а саме:

- питання, які стосуються належної компетенції та професійного досвіду керівництва;
- незвичайні складні обставини як на підприємстві, так і поза його межами, незвичайні операції;
- труднощі, що виникають, коли аудитор хоче отримати достатні та необхідні аудиторські докази.

На підставі зробленого оцінювання ризику аудитор має вибрати такі аудиторські процедури, котрі дадуть йому впевненість у тому, що перекручення в офіційно оприлюдненій фінансовій звітності підприємства, які впливають із наявних помилок та шахрайства, будуть виявлені.

Під час планування аудиторської перевірки аудитор повинен прогнозувати за даними тестового опитування наявність або можливість існування помилок чи шахрайства.

Основними процедурами виявлення обману та помилок є:

- 1) зустрічна перевірка;
- 2) документальне підтвердження;
- 3) свідчення персоналу підприємства;
- 4) арифметична перевірка.

Аудитор має навести відповідні аудиторські докази того, що помилки й шахрайство, які можуть належати до суттєвих у фінансовій звітності підприємства, не знайдені, а якщо знайдені, то вони відповідним чином виправлені в обліку, і результат їх виправлення вплинув на окремі позиції фінансової звітності підприємства. Імовірність виявлення помилок значно більша, ніж імовірність виявлення випадків шахрайства, тому воно зазвичай виявляється аудитором уже як фактично здійснене й попередити його дуже важко.

Якщо аудитор отримав докази навмисних дій клієнта, це дає йому право висловити недовіру до того, що бухгалтерські реєстри і документи відображають дійсний стан справ. Утім аудитор повинен спланувати та провести аудит, керуючись принципом професійного скептицизму. Він не може припускати, що керівництво підприємства є нечесним, але і не може припускати, що воно є безумовно чесним.

Заходи, які проводяться за обставин, коли існує інформація про те, що помилки або шахрайство можуть існувати

Якщо в результаті проведених заходів щодо оцінювання ризику невиявлення помилок і шахрайства з'ясується потенційна можливість того, що

помилки та шахрайство існують, аудитор повинен зробити аналіз впливу цих помилок на фінансову звітність підприємства. Якщо аудитор упевнений, що такі помилки та випадки шахрайства мають істотний вплив на фінансову звітність підприємства, йому необхідно підготувати відповідні зміни в процедурах перевірки чи зробити додаткові процедури перевірки.

У разі виявлення помилок та шахрайства аудитор має відобразити їх сутність, а саме: зміст помилки, посилання на норму закону або іншого нормативного документа, навести перелік і додати необхідні документи, які підтверджують наявність перекручень, пояснення посадових осіб із цього приводу, перелік посад та прізвища посадових осіб, котрі припустилися помилок і шахрайства, а також осіб, які санкціонували такі перекручення, назви підрозділів, розмір заподіяної шкоди та інші відомості.

Незважаючи на те що аудитор ураховує при формуванні своєї думки лише суттєві перекручення фінансової звітності, у процесі аудиту він повинен зафіксувати всі виявлені ним помилки і факти шахрайства, довести їх до відома замовників аудиту. При визначенні необхідності подання інформації підприємству, котрому потрібно надати інформацію про можливі або наявні факти шахрайства чи суттєві помилки, аудитор повинен урахувати всі пов'язані із цим обставини. Щодо фактів шахрайства аудитор має оцінити участь у цьому керівних осіб підприємства. У більшості випадків про існування шахрайства буде доцільно повідомити керівника особи, яка задіяна у шахрайстві та яка займає службову посаду на рівень нижчу, ніж її безпосередній керівник. Якщо до шахрайства причетний найвищий керівник підприємства (директор), то аудитор має право і повинен отримати юридичну консультацію від іншого фахівця (юриста чи адвоката) стосовно своїх подальших дій або напрямів аудиту.

Подальші дії аудитора залежать від конкретних обставин, але одержана аудитором інформація щодо помилок та шахрайства впливає на його думку стосовно перевіреної фінансової звітності і виду аудиторського висновку. Якщо аудитор дійшов висновку, що помилки та шахрайство є істотними на рівні

фінансової звітності підприємства й не можуть бути відповідно в ній відображені або не можуть бути зроблені виправлення звітності, то йому слід дати аудиторський висновок негативного характеру чи відмовитися від висновку.

У випадку, коли аудитор не може визначити характер помилки або шахрайства чи не має впевненості, що результат певних операцій можна розцінити як помилку або шахрайство, оскільки існують зовнішні обмеження (а не з боку підприємства), йому слід розкрити такий вплив в аудиторському звіті. Наприклад, ситуації, коли існують протилежні тлумачення окремих вимог українського законодавства з питань оподаткування підприємства. У цьому випадку офіційне рішення про наявність або відсутність помилок може дати тільки районний, міський чи республіканський Арбітражний суд України.

В обов'язки аудитора не входить повідомлення про знайдені ним порушення ще когось, крім керівництва (власників) підприємства.

В інших випадках аудитор не має права надавати інформацію про факти порушень законодавства або надавати які-небудь документи стороннім підприємствам чи особам.

Сторонні користувачі фінансової звітності підприємства мають право вимагати надання їм інформації про результати проведеного аудиту й отримати аудиторський висновок для ознайомлення тільки від керівництва або власників підприємства, якщо такі сторонні користувачі бажають мати уявлення про стан справ на підприємстві.

Аудитор може відмовитися від подальшого обслуговування клієнта, якщо клієнт не враховує його зауважень стосовно існування помилок і шахрайства, навіть коли шахрайство істотно не впливає на фінансову звітність підприємства. Таким прикладом може бути ситуація, коли аудитор знає, що до таких фактів має відношення вище керівництво підприємства і це впливає на достовірність та повноту інформації, наданої аудитору під час проведення аудиторської перевірки, а також на можливість постійної співпраці аудитора із цим клієнтом. Під час прийняття такого рішення аудитор обов'язково повинен

одержати юридичну консультацію із цього питання для підтвердження його правильності.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення категорії „ризик”.
2. Наведіть класифікацію ризиків.
3. Дайте визначення аудиторського ризику.
4. У чому полягає суть властивого ризику?
5. Що являє собою ризик контролю?
6. У чому полягає суть невиявлення помилок?
7. Наведіть класифікацію аудиторських ризиків.
8. За якою факторною моделлю можна розрахувати загальний аудиторський ризик?
9. Які обмеження існують при плануванні аудиторського ризику?
10. Як оцінюється властивий ризик?
11. Назвіть стадії оцінювання ризику внутрішнього контролю.
12. Як оцінюється ризик невиявлення помилок?
13. Дайте визначення термінам “шахрайство”, “помилка”, “маніпуляція обліковими записами”, “фальсифікація бухгалтерських документів і записів”, “невідповідне відображення записів у реєстрах обліку”, “незвичайні операції”.
14. Окресліть відповідальність аудитора при виявленні помилок та шахрайства.
15. Яку відповідальність несе керівництво підприємства, що перевіряється?
16. Які основні процедури виявлення помилок і шахрайства?
17. Які заходи проводяться за обставин, коли існує інформація про наявність помилок та шахрайства?
18. Якими мають бути дії аудитора в разі виявлення помилок і шахрайства?

Тема 5. Планування аудиту

План

1. Планування аудиту.
2. Стадії аудиту.
3. Процедури аудиту.

Список літератури

1. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . – 274 с. (С. 68–81).
2. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с. (С. 107–120).
3. Белуха Н. Т. Аудит : учебник /Н.Т. Білуха – К. :Знання, КОО, 2000. – С. 206–233.
4. Аудит : учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001.– С. 217–230.
5. Давидов Г. М. Аудит : навч. посіб./Г. М. Давидов –К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001.– С. 30–34.
6. Талалай В. В. Планування аудиту / В. В. Талалай // Україна. – 2013. – № 7 (212). – С. 52–58.
7. Пшенична А. Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 97–114.

1. Планування аудиту

Ринкова економіка висуває нові завдання у сфері контролю, від правильного рішення яких залежать його подальший розвиток і удосконалення. З метою адаптації фінансового контролю до ринкової економіки в Україні прийнято два Закони: Закон "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні" від 26 січня 1993 р і Закон "Про аудиторську діяльність" від 22 квітня

1993 р. з наступними змінами і доповненнями до них. Відповідно до вимог цих законів передбачено особливий підхід до метрології й організації фінансового контролю суб'єктів підприємницької діяльності. Серед різних видів фінансового контролю чільне місце займає аудиторський незалежний контроль, який здійснює на договірних засадах перевірку достовірності звітних даних, балансів, законності господарських операцій, аналіз фінансового стану, і водночас надає консультаційні послуги з економіки, права, фінансів, обліку тощо

Послідовність аудиторської перевірки діяльності підприємства складається з цілого ряду дій:

- збір і аналіз інформації, необхідної для оцінки достовірності бухгалтерського фінансового обліку та фінансової звітності суб'єкта підприємницької діяльності;
- визначення профілю та обсягу діяльності підприємства за установчими документами, за статутом, характером і змістом його роботи;
- порівняння фактичної діяльності підприємства зі статутною, встановлення невідповідності між ними, про що необхідно поставити до відома керівництво фірми і порекомендувати йому внести зміни чи доповнення до статуту і здійснити перереєстрацію підприємства у відповідних державних органах;
- планування аудиту і наступний контроль аудиторської перевірки;
- оцінювання внутрішнього аудиторського контролю;
- аналіз показників балансу і даних інших форм фінансової звітності;
- перевірка аналогічних показників балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал;
- контроль відповідності даних фінансової звітності записам в облікових регістрах;
- перевірка відповідності даних бухгалтерського фінансового обліку і фінансової звітності вимогам чинного законодавства і нормам облікової політики;

- попередня оцінка повноти і правильності складання балансу та інших форм фінансової звітності.

Одним із важливих аспектів аудиту є глибокий аналіз всіх статей балансу і перевірка їх відповідності записам у Головній книзі за аналізований період. Якщо при цьому буде виявлено невідповідності щодо бухгалтерських записів чи окремих сумових показників, аудитор звертається до облікових реєстрів і первинних документів. Шляхом перевірки записів у облікових реєстрах і даних первинних документів аудитор слід встановити повноту обліку, правильність записів у облікових реєстрах і первинній документації, їх реальність.

На основі аналізу і тестування звітних та інших даних про підприємство аудитор висловлює свою професійну думку про об'єктивність і точність даних обліку і звітності та їх відповідність реальній дійсності.

При плануванні і здійсненні аудиторських процедур, оцінюванні отриманих матеріалів аудитор повинен враховувати, що невиконання клієнтами вимог законодавчих та нормативно-правових актів України може стати причиною перекручення фінансової звітності підприємства й істотно вплинути на фінансові результати діяльності клієнта. Однак згідно з національним нормативом аудиту № 8 "Перевірка дотримання підприємствами вимог законодавчих та нормативно-правових актів України" виявлення випадків невиконання клієнтом вимог законодавчих та нормативно-правових актів України не є метою й обов'язком аудитора.

Встановлення фактів невиконання вимог нормативних актів, незалежно від їхнього значення, вимагає висунення й обговорення питання про чесність керівництва і робочого персоналу клієнта, а також про вплив такого невиконання на інші напрямки аудиту.

Факти порушення вимог законодавчих та нормативно-правових актів підлягають спеціальній юридичній експертизі та є поза професійною компетенцією і знаннями аудитора. Рівень професійної підготовки аудитора, його досвід і знання господарської галузі діяльності клієнта й організації виробництва можуть дати йому змогу зробити висновок тільки про те, що

окремі факти діяльності підприємства, ймовірно, не відповідають вимогам законодавчих та нормативно-правових актів України. Отже, аудитор не відповідає за невиконання керівництвом клієнта вимог законодавчих та нормативно-правових актів.

Проведення хоча б однієї аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства може допомогти службовим особам підприємства уникати надалі суттєвих порушень вимог нормативних актів.

Однак аудитору слід врахувати, що під час проведення аудиторських перевірок завжди існує ризик невиявлення помилок, навіть якщо перевірка добре спланована і проведена відповідно до вимог Національних нормативів аудиту. Зазначена ймовірність зростає внаслідок впливу таких факторів:

- наявність значної кількості нормативних актів;
- неминуча відносна обмеженість систем обліку і внутрішнього контролю, які не можуть висвітити всю фактичну діяльність клієнта, а також відносна суб'єктивність, що супроводжує таку аудиторську процедуру, як тестування;
- визнання того, що значна кількість аудиторських доказів, отриманих аудитором, мають не доказовий, а інформативний характер.

Під час підготовки до проведення аудиторської перевірки аудитор має ретельно вивчити ті законодавчі та нормативно-правові акти, невиконання вимог яких може спричинити перекручення фінансової звітності підприємства.

Згідно з міжнародним операційним стандартом, "аудитор повинен провести такий огляд фінансової звітності, який був би достатнім для вираження думки про фінансову звітність у цілому".

Безумовно, звіти аудитора можуть не загострювати увагу на незначних обставинах. Аудиторський звіт має виділити найголовніше. Основна мета аудитора – впевнитися, що довіру до фінансової звітності не підірвано.

Ефективна організація управління аудиторським процесом передбачає дотримання певних етапів проведення аудиторської перевірки. Першим етапом

здійснення аудиторської перевірки є планування. Процес планування досить громіздкий і може займати до 30 % часу, витраченого на перевірку.

Аудитор повинен планувати свою роботу так, щоб мати можливість ефективно провести аудиторську перевірку. Планування має ґрунтуватися на попередньому вивченні особливостей бізнесу клієнта.

Планування – це вироблення головної стратегії та конкретних підходів до характеру, періоду, а також часу проведення аудиту. Аудиторський план розробляється з огляду на те, що в ньому визначається час здійснення кожної конкретної аудиторської процедури.

Відповідно до стандартів аудиту аудиторська перевірка має бути належним чином спланована. Чітке планування необхідне для розроблення загального плану та програми аудиторської перевірки; виконання і контролю роботи; впевненості, що увага зосереджена на основних аспектах; упевненості, що робота виконана повністю.

Аудитори й аудиторські фірми України під час розроблення плану аудиту та протягом тривалості аудиту мають право самостійно визначати форми й методи аудиту на підставі чинного законодавства, існуючих норм і стандартів, умов договору із замовником, професійних знань та досвіду.

Метою планування аудиту є звернення уваги аудитора на найважливіші напрями аудиту, на виявлення проблем, які слід перевірити найретельніше. Планування допоможе аудиторів належним чином організувати свою роботу та здійснювати нагляд за роботою асистентів, котрі беруть участь у перевірці, а також координувати роботу, що здійснюється іншими аудиторами і фахівцями інших професій.

Для досягнення ефективності та результативності аудиту, а також для узгодження порядку проведення аудиторських процедур із внутрішнім розкладом роботи фахівців підприємства аудитор обговорює з керівництвом та співробітниками підприємства елементи загального аудиторського плану й аудиторські процедури.

Загальний план аудиту

Аудиторів слід розробити і документально оформити загальний план аудиту, визначити в ньому істотність помилок, а потім здійснити аудит за цим планом. Загальний план аудиту розробляється настільки детально, щоб аудитор мав можливість завдяки йому підготувати програму аудиту. У свою чергу програма аудиту, її зміст та розмір залежать від розміру, виду і специфіки підприємства, умов договору на проведення аудиту, а також від особливостей методики та техніки, що їх використовує аудитор під час перевірки.

Під час розроблення загального плану аудитор здійснює аналіз таких питань.

1. Розуміння аудитором бізнесу клієнта:

- головних факторів, які мають вплив на діяльність підприємства;
- найважливіших характеристик підприємницької діяльності;
- підприємства, його організаційної структури, процесу виробництва, надання послуг, фінансового стану, а також порядку його звітування, включаючи зміни, що, можливо, мали місце після попереднього аудиту;
- розподілу обов'язків між керівництвом підприємства.

2. Розуміння обліку і системи внутрішнього контролю:

- методології та принципів бухгалтерського обліку, які застосовувались бухгалтерією підприємства;
- можливого ефекту від змін в обліковій політиці чи термінології аудиту;
- знання аудитора з питань бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю, котрі можуть бути використані аудитором у тестах оцінювання надійності внутрішнього контролю підприємства та в незалежних аудиторських процедурах.

3. Визначення ризиків і суттєвості:

- оцінювання аудитором ризику внутрішнього контролю – ефективності системи внутрішньогосподарського контролю підприємства, тобто її спроможності попереджати та виявляти помилки на підприємстві, оцінювання

розміру особистого аудиторського ризику невиявлення суттєвих помилок у звітності підприємства, який існує під час проведення аудитором аудиторських процедур, і визначення на підставі цього найважливіших напрямів аудиту;

- визначення порогу суттєвості помилок для цілей аудиту з кожного виду операцій;

- імовірність існування суттєвих помилок в обліку, що оцінюється аудитором з огляду на попередній період перевірки та знайдені ним раніше помилки;

- визначення складних бухгалтерських операцій, включаючи ті, які робилися з використанням суб'єктивної думки бухгалтера (нарахування резервів тощо).

4. Види, час і повнота процедур:

- існування можливості оперативного внесення змін в окремі напрями аудиту;

- вплив інформаційних технологій на процес аудиту;

- робота внутрішніх аудиторів підприємства та можливий вплив її на аудиторські процедури зовнішніх аудиторів.

5. Координація, керівництво, супроводження й нагляд:

- ♦ участь в аудиті інших аудиторів, аудиторських фірм (перевірка іншими аудиторами дочірніх підприємств, філій і відділень головного підприємства);

- ♦ участь в аудиті експертів та інших фахівців, які не є аудиторами;

- ♦ дислокація (місцезнаходження) підрозділів підприємства; підбір виконавців аудиту і розподіл між ними обов'язків, ураховуючи їх професійний рівень та стаж роботи.

6. Інші питання:

- можливість оперативного включення до програми аудиту наприкінці аудиторської перевірки питання безперервності діяльності підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність буде продовжуватися у найближчий час;

- умови, котрі повинні привернути особливу увагу аудитора, відносини підприємства зі спорідненими сторонами.

Аудиторська програма

У програмі аудиту види, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур мають збігатися з прийнятими до роботи показниками загального плану аудиту. Аудиторська програма допомагає керувати виконавцями аудиту та контролювати їх роботу. До аудиторської програми включається також перелік об'єктів аудиту за його напрямками, а також час, що його необхідно витратити на кожен напрям аудиту або аудиторську процедуру.

У програмі аудитор оцінює розмір ризику внутрішнього контролю та свій особистий ризик невиявлення суттєвих помилок у звітності, який існує під час проведення аудиторських процедур, визначає термін проведення аудиторських тестів і незалежних процедур, координує роботу всіх можливих помічників, залучених із числа співробітників підприємства, відзначає присутність інших виконавців аудиту, якщо такі беруть участь у роботі.

Записи та висновки аудитора з кожного розділу аудиторської програми фіксуються в робочій документації і є тим фактичним матеріалом, котрий використовується аудитором у процесі підготовки й обґрунтування аудиторського звіту керівництву клієнта.

Протягом усієї тривалості аудиту його загальний план і програма переглядаються та уточнюються аудитором. Він постійно уточнює свої плани, тому що існує ймовірність зміни умов і напрямів аудиту, а також можливість отримання інших результатів після проведення аудиторських процедур, ніж ті, які раніше очікувалися аудитором. Події чи мотиви, що примусили аудитора внести значні зміни до аудиторської програми, оформляються ним документально.

2. Стадії аудиту

Кожна аудиторська перевірка складається з етапів і частин, котрі називаються стадіями.

1. Дослідницька стадія передбачає вивчення:

- особливостей підприємства: організації, структури, номенклатури продукції, видів послуги;
- перспектив розвитку підприємства;
- обліково-аналітичного і контрольного процесу на підприємстві;
- загального підходу до проведення аудиту, включаючи можливе використання внутрішнього контролю, проблемних напрямів аудиту;
- оцінки ступеня ризику;
- попереднього варіанта загального плану і програми аудиторської перевірки, визначених обсягів робіт, конкретних виконавців;
- установлення планового рівня суттєвості.

2. Підготовчо-узгоджувальна стадія зосереджується:

- на узгодженні із замовником плану перевірки, обсягу робіт, термінів їх проведення, форми подання результатів аудиту;
- узгодженні рівня відповідальності аудиторського підприємства і замовника, визначенні вартості аудиторських послуг;
- закріпленні досягнутих домовленостей між аудиторською фірмою та замовником шляхом підписання необхідних документів (договір, програма аудиту тощо);
- підготовці необхідної нормативно-правової бази для перевірки.

3. Основна стадія зводиться до такого:

- проводиться аудит (виконуються аудиторські послуги);
- готується підсумкова аудиторська документація.

Метою цього етапу аудиторської перевірки є одержання достатнього обсягу свідчень для визначення того, чи відображені об'єктивно кінцеві сальдо в бухгалтерському балансі та інші дані в супутній фінансовій звітності. Характер і обсяг цієї роботи значною мірою залежить від результатів двох попередніх етапів.

Існує тісний зв'язок між розумінням системи внутрішнього контролю й оцінкою ризику контролю, а також перевіркою окремих статей балансу та іншої

фінансової звітності. Якщо аудитор упевнений, що фінансова звітність представлена достатньо об'єктивно і якщо ця впевненість базується на його розумінні системи внутрішнього контролю, оцінці ризику контролю, тестів контрольних моментів, то можна значно скоротити перевірку господарських операцій по суті.

Існує дві категорії процедур, які використовуються на цій стадії аудиту:

- аналітичні процедури;
- процедури перевірки окремих елементів балансу.

До аналітичних процедур належать такі, що дають змогу оцінити загальну правдивість господарських операцій і сальдо. Аналітичні процедури доцільно виконати ще до перевірки окремих елементів сальдо. У такому випадку вони можуть допомогти визначити, наскільки детально слід перевіряти баланс. Аналітичні процедури проводяться на основі достовірної фінансової інформації з метою оцінювання фінансового стану, платоспроможності і ліквідності підприємства.

Перевірки оборотів та сальдо за рахунками виконуються, зазвичай, в останню чергу. При деяких перевірках усі вони проводяться після дати складання балансу. Але якщо клієнт хоче опублікувати свою звітність невдовзі (зразу) після дати балансу, то аудиторі повинні вдатись до трудомістких перевірок сальдо за окремими рахунками в певні проміжні періоди перед кінцем року. При цьому виникає потреба в додатковій роботі, для того щоб "довести" аудит за проміжні періоди до аудиту балансу на кінець року.

4. На завершальній стадії:

- обговорюється додаткова документація, що передається замовнику;
- передається аудиторський висновок.

На завершальній стадії аудиторської перевірки сертифікований аудитор повинен перевірити роботу складу групи аудиторів і вирішити, чи достатньо зібрано свідчень, та оцінити результати аудиту. Перевірка особою, яка має широкий досвід або яка є більш кваліфікованою, здійснюється для виявлення (запобігання) помилок і для оцінювання суджень та висновків. Відповідна

перевірка робочих документів — це найважливіший спосіб забезпечити високу якість виконання аудиту, а також незалежності суджень усієї групи аудиторів, котра виконує замовлення на аудит.

Завершується аудит складанням відповідного аудиторського висновку (звіту) та листа-повідомлення управлінської ланки й аудиторського комітету щодо недоліків структури внутрішнього контролю, виявлених у ході перевірки. Стадії (етапи) аудиту можна подати схематично (рис. 5.1).

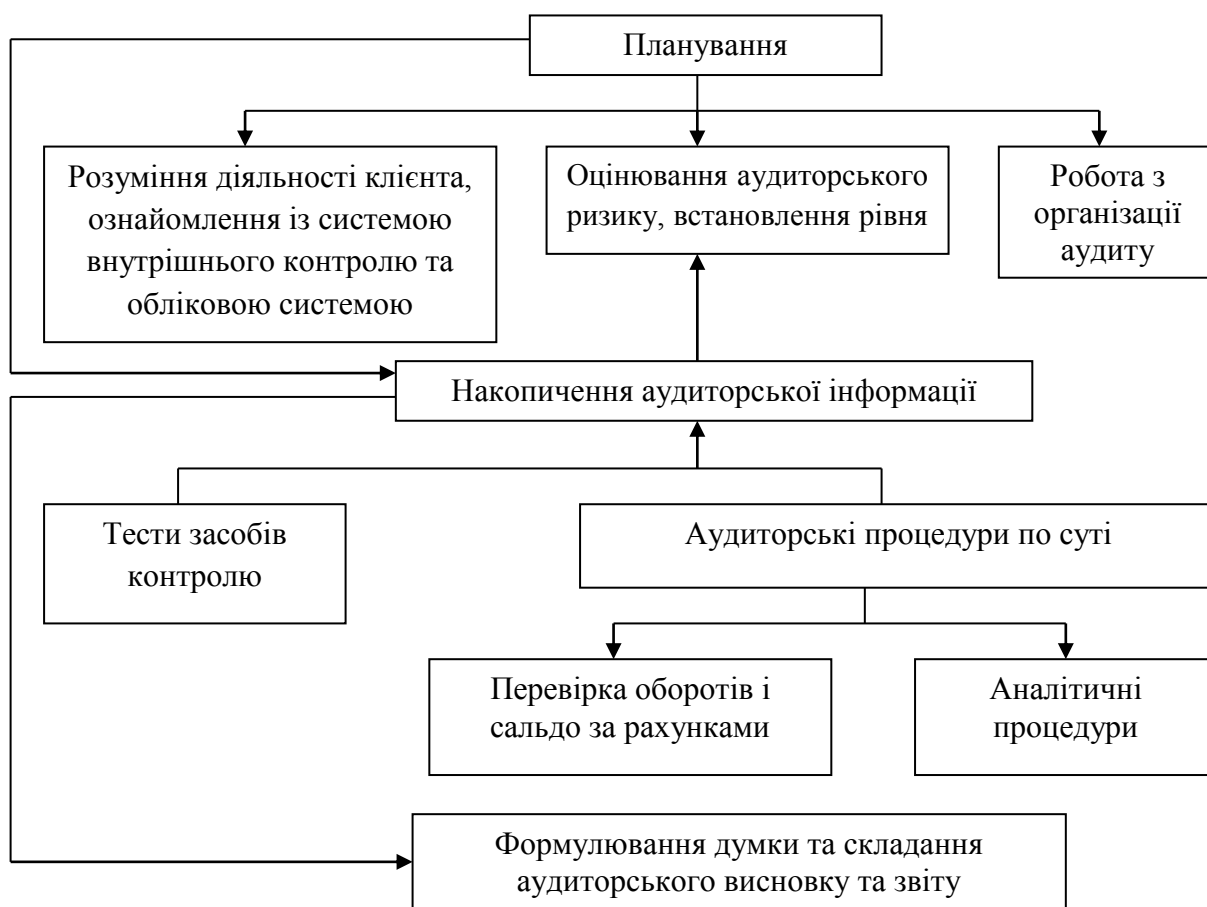

Рис. 5.1. Схема аудиторського процесу

3. Процедури аудиту

Аудит являє собою сукупність дій аудитора. Вони називаються аудиторськими процедурами.

Щоб скласти висновок про фінансово-майновий стан клієнта, аудитор повинен визначити конкретні цілі проведення аудиту, досягнення яких дасть йому можливість підтвердити або спростувати (виявити неузгодженість)

фінансові документи клієнта. Конкретні цілі аудиту можуть бути сформульовані по-різному. Одним із можливих варіантів представлення цілей аудиту може бути такий:

- наявність і можливість виявлення викривлень;
- повнота відображення інформації;
- вчасність відображення інформації;
- права і відповідальність;
- процеси інтерпретації та її розподіл;
- претензійні відносини.

Установивши конкретні цілі аудиту, аудитор прагне одержати докази на користь кожної конкретної мети перевірки чи всупереч їй. Таким чином, аудитор визначає процедури, що дають йому можливість підтвердити конкретні цілі перевірки і підготувати позитивний висновок або виявити неузгодженість фінансових документів.

У загальному вигляді аудиторські процедури можуть бути класифіковані таким чином:

- розуміння бізнесу, його організації, галузі, у якій здійснюється діяльність підприємства;
- вивчення й аналіз інформації про діяльність підприємства в цілому;
- вивчення форм і методів обліку, оцінювання впливу законодавчих змін на стан обліково-аналітичного процесу;
- визначення стану об'єкта в натуральному, вартісному вираженні;
- контроль процесу відображення деяких операцій в обліку (первинні документи, аналітичні, синтетичні та звітні документи);
- розгляд питань минулих років;
- огляд звітів керівництва підприємства і проміжних звітів;
- аналіз важливих змін в облікових процедурах;
- оцінювання праці внутрішніх аудиторів.

Виконання процедур аудиту дає аудитору впевненість у тому, що робота буде виконана в повному обсязі незалежно від розмірів підприємства і виду його діяльності.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення терміна “планування”.
2. З якою метою здійснюється планування?
3. Аналіз яких питань повинен виконати аудитор під час розроблення загального плану аудиту?
4. У чому полягає сутність підготовки та складання аудиторської програми?
5. Які напрями діяльності підприємства аудитор вивчає на дослідницькій стадії?
6. Які роботи виконує аудитор на підготовчо-узгоджувальній стадії?
7. З якою метою проводиться основна стадія аудиту?
8. У чому сутність аналітичних процедур?
9. У чому сутність завершальної стадії аудиту?
10. Що являють собою процедури аудиту?
11. Наведіть класифікацію аудиторських процедур.

Тема 6. Аудиторські докази та робочі документи аудитора

План

1. Поняття аудиторських доказів та їх види.
2. Джерела аудиторських доказів.
3. Процедури одержання аудиторських доказів.
4. Поняття робочих документів аудитора.
5. Класифікація робочих документів аудитора.
6. Організація ведення робочих документів у межах аудиторської фірми.

Список літератури

1. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . – 274 с. (С. 157–185).
2. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с. (С. 114–129).
3. Белуха Н. Т. Аудит : ученик / Н. Т. Белуха – К. :Знання, КОО, 2000.–С. 714–716.
4. Аудит : учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001.–С. 231–251.
5. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . –274 с. (С. 41–45).
6. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с. (С. 81–85).
7. Белуха Н. Т. Аудит : учебник / Н. Т. Белуха – К. :Знання, КОО, 2000.–С. 716–719.
8. Давидов Г. М. Аудит : навч. посіб. / Г. М. Давидов –К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001.–С. 67–68.
9. Аудит : практич. пособие / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик, В. Савченко и др.; под ред. А. Кузьминского. – М. : Учетинформ, 1996. –С.89–108.
10. Пшенична А. Ж. Аудит / А. Ж. Пшенична. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 120–136.

1. Поняття аудиторських доказів та їх види

Термін "аудиторські докази" означає інформацію, одержану аудитором для вироблення думок, на яких ґрунтується підготовка аудиторського висновку й звіту. Аудиторські докази складаються з первинних документів та облікових записів, що кладуться в основу фінансової звітності, а також підтверджувальної інформації з інших джерел. Аудитор повинен отримати таку кількість

аудиторських доказів, котра б забезпечила спроможність зробити необхідні висновки, при використанні яких буде підготовлено аудиторський висновок.

Аудиторські докази одержують шляхом належного поєднання тестів систем контролю та процедур перевірки на суттєвість. Вони складаються з первинних документів та облікових записів, покладених в основу фінансової звітності, а також підтверджувальної інформації з інших джерел.

Критерії достатності та належності взаємопов'язані й стосуються аудиторських доказів, отриманих як при тестуванні систем контролю, так і під час здійснення процедур перевірки на суттєвість. Достатність є виміром кількості аудиторських доказів, належність є виміром їхньої якості й надійності та їх відповідності конкретному твердженню.

Аудитор спирається на аудиторські докази, які мають не тільки достатній, але й переконливий характер. Крім того, аудитор вишукує аудиторські докази в різних джерелах інформації і різного характеру для підтвердження того самого твердження.

Формулюючи аудиторський висновок, аудитор звичайно не досліджує всієї інформації, що є в його розпорядженні, й не здійснює суцільної перевірки її, а визначає тільки основні елементи, які в цілому характеризують стан суб'єкта підприємницької діяльності.

На достатність аудиторських доказів впливає ряд факторів:

- оцінка аудитором характеру та величини ризику, притаманних як на рівні фінансової звітності, так і на рівні залишків на рахунку чи за класом операцій;
- характер систем обліку та внутрішнього контролю й оцінка ризиків контролю;
- досвід, набутий у процесі попередніх аудиторських перевірок;
- результати аудиторських процедур із можливими виявленими фактами помилок чи шахрайства;
- джерело та надійність наявної інформації.

Аспектами систем обліку і внутрішнього контролю, щодо яких аудитор одержує аудиторські докази, є:

- структура – системи обліку та внутрішнього контролю, розроблені так, щоб попереджати і виявляти та виправляти суттєві перекручення;
- функціонування – наявні системи, які ефективно працювали протягом певного періоду.

При підготовці аудиторських доказів аудитор, як правило, не вивчає всю наявну інформацію, а визначає основні елементи, що характеризують стан об'єкта, який перевіряється. Цим він відрізняється від ревізора. Отримані аудитором дані дозволяють робити висновки про стан об'єкта перевірки з допустимою величиною ризику відносно повноти підтвердження достовірності даних.

Аудиторські докази повинні задовольняти такі вимоги:

- 1) достатність;
- 2) доречність;
- 3) достовірність.

Достатність – це повнота отриманої інформації, котра характеризує зміст чи стан об'єкта аудиту.

На достатність впливають такі фактори:

- знання стану справ і галузі, до якої належить підприємство;
- оцінювання аудитором характеру та розміру ризику, притаманних як на рівні фінансової звітності, так і на рівні залишків на рахунку або класу операцій;
- характер систем обліку та внутрішнього контролю й оцінювання ризиків контролю; суттєвість питань, що вивчаються і розглядаються;
- досвід, набутий протягом попередніх аудиторських перевірок; результати аудиторських процедур, разом із можливими виявленими випадками шахрайства чи помилок; джерело та надійність наявної інформації;

➤ переконливість аудиторських свідчень, яка підтверджується достатністю інформації, необхідної для подальшого висновку про стан справ або про якість об'єкта господарювання.

Достовірність аудиторських свідчень підтверджують результати, одержані під час документального чи фактичного контролю. Вибір прийомів отримання доказів залежить від специфіки об'єкта аудиту.

Доречність – інформація, яку використовує аудитор і яка повинна дозволити йому зробити обґрунтований висновок стосовно:

- балансу (чи всі активи та пасиви обліковані; незмінність облікової політики);
- статей обліку фінансових результатів (чи всі доходи і витрати обліковані; правильність підрахунків та розкриття у відповідних статтях).

Надійність – це якість інформації, що забезпечує обґрунтовану відсутність у ній помилок та виправлень і що відображає належну інформацію. Надійність аудиторських доказів залежить від джерела їх отримання – внутрішнього чи зовнішнього, а також від їх характеру. За характером існують візуальні, документальні та усні докази.

Хоча надійність аудиторських доказів залежить від конкретних обставин, допомогти оцінити їх надійність можуть подані нижче узагальнення.

Аудиторські докази із зовнішніх джерел (наприклад, підтвердження, одержане від третьої особи) більш надійні, ніж ті, що отримані з внутрішніх джерел.

Аудиторські докази, отримані з внутрішніх джерел інформації підприємства, яке перевіряється, надійніші в разі наявності ефективних систем обліку та внутрішнього контролю.

Аудиторські докази, одержані безпосередньо аудитором від результатів проведених тестів, надійніші, ніж ті, що отримані від працівників підприємства.

Аудиторські докази у формі документів чи письмових подань надійніші, ніж усні подання.

Аудиторські докази є переконливішими, якщо вони отримуються з різних джерел або джерел різного характеру і коли вони відповідають один одному. За таких обставин аудитор може одержати сумарний розмір довіри вищий, ніж той, що був би отриманий за різними позиціями аудиторських доказів, розглянутих окремо. І навпаки, коли аудиторські докази одержані з одного джерела та не відповідають тим, що отримані з іншого, то аудитор визначає, які додаткові процедури необхідні для розв'язання цієї невідповідності.

Класифікація аудиторських доказів:

1) залежно від способу отримання:

- прямі докази (первинні) – це об'єктивна і повна характеристика об'єкта, одержана в результаті проведення аудитором незалежних процедур перевірки стану об'єкта контролю;

- непрямі докази (вторинні) – це дані внутрішнього контролю, інформація, що надійшла від адміністрації, третіх осіб;

2) за носіями інформації :

- документальні;

- усні;

3) за доказовим значенням документи, що перевіряються:

- первинні документи;

- облікові записи (реєстри);

- головна книга;

- бухгалтерська звітність;

- плани, кошториси, калькуляції;

- матеріали перевірок і ревізій;

- матеріали внутрішньогосподарського контролю підприємства;

- дані, отримані аудитором при проведенні документального і фактичного контролю;

- неофіційні та допоміжні документи.

2. Джерела аудиторських доказів

Залежно від змісту об'єкта контролю аудитор вибирає відповідні джерела інформації, які дають повну характеристику об'єкта, що досліджується.

Надійність аудиторських доказів залежить від джерела їх отримання – внутрішнього чи зовнішнього, а також від їх характеру.

За характером розрізняють візуальні, документальні та усні докази.

Такими джерелами можуть бути:

- дані первинних документів, в яких відображається зміст відповідних господарських операцій або первинних звітів, де наведено узагальнені дані про об'єкт контролю за певний період часу;

- облікові реєстри, в котрих узагальнюється та накопичується інформація з відповідних первинних документів і звітів у розрізі їх економічного змісту;

- головна книга – реєстр синтетичного обліку, де відображаються залишки на початок і кінець звітного періоду та обіг за дебетом й кредитом відповідного рахунку;

- фінансова звітність;

- плани, кошториси, калькуляції, розпорядчі документи;

- матеріали перевірок і ревізій, проведених державними контролюючими органами;

- матеріали внутрішньогосподарського контролю підприємства, в тому числі за результатами позапланових перевірок та інвентаризацій;

- дані, отримані аудитором при проведенні документального і фактичного контролю;

- письмові та усні свідчення працівників підприємства.

Аудиторські докази із зовнішніх джерел (наприклад, підтвердження, отримані від третьої особи) більш надійні, ніж отримані з внутрішніх джерел. Аудиторські докази, отримані з внутрішніх джерел інформації підприємства, яке перевіряється, надійніші у разі наявності ефективних систем обліку і внутрішнього контролю. Аудиторські докази, отримані за допомогою

проведених тестів, надійніші за ті, що отримані від працівників підприємства. Аудиторські докази у формі документів чи письмових подань надійніші, ніж усні подання. Якщо аудиторські докази одержані з різних джерел, різного характеру і відповідають один одному, то вони більш переконливі.

У разі неможливості одержати достатні належні аудиторські докази аудитор має дати позитивний висновок із застереженнями або негативний висновок.

Види аудиторських доказів: прямі, другорядні, усні, візуальні, документальні.

3. Процедури одержання аудиторських доказів

Аудиторські докази отримують у процесі перевірки належним поєднанням тестів систем контролю і процедур перевірки на суттєвість.

Тести систем контролю – це тести, що виконуються для одержання аудиторських доказів щодо відповідності структури й ефективності функціонування систем обліку та внутрішнього контролю.

Процедури перевірки на суттєвість – це перевірки, які виконуються для отримання аудиторських доказів з метою виявлення суттєвих перекручень у фінансовій звітності; такі процедури бувають двох типів: у вигляді перевірок операцій і залишків по рахунках та у вигляді проведення аналітичних процедур.

Аудиторські тести класифікуються за процедурою їх здійснення і розрізняються як ротаційні, глибинні, тести слабких місць, цілеспрямовані, наскрізні.

Ротаційні тести – це порядок, відповідно до якого об'єкти вибираються аудитором за чергою, на принципах ротації.

Глибинні тести – це вибірка операцій, що перевіряються на всіх стадіях облікового процесу.

Тести слабких місць призначені для перевірки конкретного аспекту обліково-аналітичної роботи, де аудитор припускає наявність помилок. При встановленні помилок базу перевірки розширюють.

Спрямовані тести використовують з метою наступного контролю здійснюваних операцій.

Наскрізні тести – це форма поглибленого тесту, котра використовується для вивчення системи в цілому.

При проведенні тестів аудитори не повинні звертати увагу на несуттєві моменти. Інформація вважається суттєвою, якщо її відсутність або викривлення може істотно вплинути на достовірність фінансової звітності, на прийняття рішення. Аудитор має самостійно вирішувати, з якого моменту помилка, викривлення, порушення законів стали суттєвими для фінансової звітності.

При одержанні аудиторських доказів шляхом упровадження тестів систем контролю аудитор має розглянути достатність та належність аудиторських доказів для обґрунтування оцінки розміру ризику невідповідності внутрішнього контролю. Аспектами систем обліку та внутрішнього контролю, щодо яких аудитор одержує аудиторські докази, є:

- структура: системи обліку та внутрішнього контролю розроблені таким чином, щоб попереджати або виявляти й виправляти суттєві перекручення;
- функціонування: системи існують і ефективно функціонували протягом певного періоду.

Аудитору слід урахувати зв'язок між витратами на отримання аудиторських доказів і корисністю одержаної інформації. Щоправда, складності та витрати, пов'язані із цим, самі по собі не можуть бути достатньою підставою для непроведення потрібної аудитору процедури. За наявності серйозних сумнівів щодо суттєвих тверджень звітності аудитору слід спробувати отримати достатні належні аудиторські докази для усунення таких сумнівів. За неможливості одержання достатніх належних аудиторських доказів аудитор має висловити позитивний висновок із застереженнями чи негативний висновок.

Процедури отримання аудиторських доказів

Аудитор одержує аудиторські докази шляхом застосування однієї або декількох із зазначених нижче процедур: перевірки, спостереження, опитування й підтвердження, підрахунку та аналітичних процедур. Термін проведення таких процедур частково залежатиме від часу, протягом якого потрібні аудиторські докази не вичерпано.

Перевірка складається з вивчення бухгалтерських реєстрів, документів чи матеріальних активів. Перевірка бухгалтерських реєстрів і документів надає аудиторські докази різного рівня надійності, залежно від їх характеру, джерела отримання та ефективності засобів внутрішнього контролю підприємства.

Перевірка матеріальних активів забезпечує надійні аудиторські докази стосовно їх наявності, але не завжди щодо права власності на них і правильності відображення їх вартості.

Спостереження. Цей процес полягає в спостереженні процесу або процедури, що виконується іншими особами, наприклад спостереження аудитора за підрахунком товарно-матеріальних запасів працівниками компанії чи за виконанням процедур контролю, після яких не залишається ознак їх проведення з точки зору аудиту.

Опитування полягає в пошуку інформації, котру можна отримати від обізнаних осіб підприємства або поза його межами. Опитування можуть варіюватися від формальних письмових запитів, адресованих третім особам, до неформального усного опитування працівників підприємства. Відповіді на опитування можуть дати аудитору інформацію, якою він раніше не володів, чи підтверджувальні аудиторські докази.

Підтвердження полягає в одержанні аудиторами підтверджувальної інформації, яка міститься в бухгалтерських реєстрах. Наприклад, аудитор, як правило, шукає прямого підтвердження сум дебіторської заборгованості шляхом спілкування з боржниками підприємства.

Підрахунок полягає у перевірці арифметичної точності первинних документів та реєстрів обліку або у самостійному проведенні підрахунків.

Аналітичні процедури полягають в аналізі найважливіших показників і співвідношень, включаючи підсумкове дослідження відхилень та взаємозв'язків, котрі суперечать іншій інформації, що стосується цієї справи, чи відхиляються від показників, які очікуються.

4. Поняття робочих документів аудитора

Документальне оформлення аудиту вважається однією з найважливіших умов його кваліфікованого проведення.

Робочі документи – це записи, в яких аудитор фіксує проведення аудиторської перевірки, а саме: записи процедур планування, характеру, строків і масштабу виконаних аудиторських процедур, їх результатів, а також висновків, складених на основі одержаних аудиторських доказів. У робочих документах повинні міститись відповіді аудитора на всі суттєві питання, з яких необхідно висловити професійне судження та сформулювати аудиторські висновки.

Робочі документи мають забезпечувати документальне підтвердження того, що перевірка була проведена згідно з аудиторськими стандартами, розкривати методи аудиту, обсяг перевірених документів і підтверджувати повноту та якість аудиторського висновку. За даними, що містяться в робочих документах, компетентні спеціалісти можуть визначити відповідність сфери аудиту, а також скласти уявлення про ступінь об'єктивності фінансової звітності.

Вони оцінюють, наскільки достовірні свідчення зібрав аудитор, щоб скласти саме такий аудиторський висновок.

Певні робочі документи є основою для планування аудиту. Якщо аудитор прагне належним чином спланувати аудит поточного періоду, в його поточних документах повинна міститись необхідна інформація. Це, наприклад, інформація про систему внутрішнього контролю, суттєвість економічної інформації, аудиторський ризик, вибіркова перевірка, час на здійснення

окремих етапів аудиту, програма аудиту, а також результати аудиторської перевірки за минулий рік.

Робочі документи містять відомості, які використовуються для коректування інформації підприємства-клієнта та для підготовки достовірної фінансової звітності і які допомагають аудитору прийняти рішення стосовно адекватного виду аудиторського висновку. Крім завдань, безпосередньо пов'язаних зі складанням аудиторського висновку, робочі документи можуть використовуватись також для багатьох інших напрямів роботи: послужити основою для підготовки податкових декларацій, інформації для біржі цінних паперів та інших повідомлень; бути джерелом детальної інформації для офіційних подань аудиторському комітету і керівництву підприємства з різних проблем, якщо такі повідомлення зумовлені аудиторськими стандартами, чи, на думку аудитора, можуть допомогти клієнту поліпшити його роботу, бути навчальним матеріалом для підготовки аудиторського персоналу і допомагати в плануванні та координувати виконання наступних аудиторських перевірок, забезпечити контроль.

Робочі документи мають дати можливість аудитору, який очолює перевірку, й керівництву фірми оцінити роботу як бригади в цілому, так і кожного аудитора зокрема, та визначити, чи не вимагають змін умови проведення перевірки в наступних періодах.

5. Класифікація робочих документів аудитора

Класифікація робочих документів є діючим механізмом, що дає змогу підвищити якість проведеного аудиту і сприяє більш повному задоволенню потреб замовника в обґрунтованій аудиторській інформації.

Наведемо класифікацію аудиторських документів:

1) за часом використання:

- довгострокові (більше року);
- короткострокові;

2) за способом і джерелом отримання:

- від третіх осіб;
- від підприємства-клієнта;
- складені аудитором;

3) за характером інформації:

- правового характеру;
- про керівництво та персонал підприємства;
- про структуру й організацію підприємства;
- про економічні основи діяльності підприємства;
- про систему внутрішнього контролю;
- про систему бухгалтерського обліку;
- аудиторські організаційно-функціональні документи;
- документи щодо оцінювання аудиторського ризику;
- аудиторські документи з перевірки окремих статей і показників річної

звітності;

- кореспонденція аудитора;
- підсумковий висновок;
- пропозиції та рекомендації;

4) за призначенням:

- оглядові;
- інформативні;
- перевірні;
- підтверджуючі;
- розрахункові;
- порівняльні;
- аналітичні;

5) за ступенем стандартизації:

- стандартизовані;
- довільної форми;

6) за формою подання:

- графічні;
- табличні;
- текстові;
- комбіновані;

7) за технікою складання:

- ручні;
- на машинних носіях.

6. Організація робочих документів у межах аудиторської фірми

Документація – це матеріали та робочі документи, підготовлені як аудитором, так і для аудитора, чи одержані і збережені аудитором у зв'язку з аудитом. Робочі документи можуть існувати у вигляді даних, записаних на папері, електронних носіях чи іншими способами.

При складанні робочих документів насамперед необхідно розподілити обов'язки з організації складання та контролю робочих документів. Відповідальність за розроблення й складання кожного з них має бути персоніфікована. Безпосередній виконавець – аудитор має відповідати за якість змісту робочих документів, повноту зібраної інформації, доступність для висновків за результатами аудиту, оскільки саме він збирає інформацію, що характеризує об'єкт перевірки, проводить вибірки та основні аудиторські процедури.

Керівник аудиторської перевірки має відповідати за визначення об'єктів аудиту, обсяг вибірки, а також здійснювати контроль за повнотою даних у робочих документах, які складаються аудитором та асистентами.

Відповідальність за правильне оформлення поточних і постійних блоків інформації доцільно покласти на співробітника, що контролює встановлені фірмою форми документів.

При формуванні повного блоку робочої документації перевірки необхідно дотримуватись певної послідовності її оформлення: документи

підготовчого періоду; документи робочого періоду; документи завершального етапу перевірки.

До документів підготовчого періоду можна віднести: попереднє листування з клієнтом про проведення аудиторської перевірки; попередні експертизи стану бухгалтерського обліку та звітності; договір про аудит; план перевірки з виділенням об'єктів перевірки, строків виконання й відповідальних виконавців.

До документів робочого періоду належить група документів, що безпосередньо висвітлюють хід перевірки. Вони мають розкривати використані методи перевірки, підтверджувати обсяг перевіреної інформації, містити перелік помилок і порушень, виявлених аудитором.

До документів завершального періоду слід віднести листи-повідомлення для працівників, довідки про внесення змін у бухгалтерський облік та звітність, аудиторські висновки й аудиторський звіт.

Робочі документи складаються і систематизуються таким чином, щоб відповідати певним обставинам та аудиторським вимогам щодо кожного окремого аудиту. Використання стандартних робочих документів (наприклад, бланків, зразків листів, стандартної організації робочих матеріалів) підвищує ефективність чого при їх підготовці і використанні. Вони можуть бути застосовані при делегуванні роботи іншим аудиторам, забезпечуючи одночасно засоби з контролю її якості.

Конкретний склад та зміст робочих документів встановлюється аудиторською організацією (аудитором), виходячи з характеру проведеної роботи, типу і складу діяльності економічного суб'єкта, стану бухгалтерського обліку економічного суб'єкта, надійності системи внутрішнього контролю економічного суб'єкта, необхідного рівня керівництва та контролю за роботою персоналу аудиторської фірми при виконанні окремих процедур.

У кожному робочому документі має міститись уся інформація, необхідна для того, щоб визначити обсяг виконаної роботи і зробити висновки, посилання на відповідний розділ програми, принцип вибірки, якщо вона

використовується, адекватні посилання на відповідні документи підприємства-клієнта.

В усіх документах, які належать до робочої документації, необхідно зазначити такі реквізити:

- назва документа;
- назва економічного суб'єкта, щодо якого проводиться аудит;
- дата виконання аудиторської процедури чи складання документа;
- назва позиції, що перевіряється, в річній фінансовій звітності, стосовно якої складається документ;
- зміст документа;
- особистий підпис особи, котра підготувала документ, і його розшифрування чи умовне позначення такої особи, що легко ідентифікується;
- дата перевірки документа та особистий підпис особи, яка перевірила документ, його розшифрування або умовне позначення такої особи, що легко ідентифікується.

Керівник групи повинен перевіряти робочу документацію, складену під час виконання перевірки великого підприємства. Це означає, що за кожним розділом він переглядає робочі документи, перевіряє правильність складання за формою і по суті, підписує їх.

При цьому всі робочі документи мають відповідати загальним вимогам: одноманітність форми при типовому змісті та наявність обов'язкових реквізитів, що забезпечують відповідну юридичну силу документів; персоніфікація виконавця; чіткість і ясність виконаних відомостей; доступність у розумінні; акуратність заповнення; вчасність оформлення; зручність у документообігу; забезпечення схоронності.

Під час роботи на підприємстві, якому аудиторська фірма надає послуги постійно, доцільно складати комплект документів для наступної роботи. Крім того, в постійному архіві доцільно мати документи та інформацію постійного характеру, що використовуватимуться в майбутньому. Архів має підтримуватись на рівні поточного стану. Після кожного випадку виконання

аудиторських робіт дані постійного архіву повинні переглядатись і відповідним чином поновлюватись. При підготовці комплекту документів для наступної роботи його необхідно помістити в окрему папку та відповідно позначити. Матеріали, що зберігаються в папці постійного архіву, використовуються керівником групи для підготовки до чергового аудиту.

Постійний архів створюється:

- для забезпечення готових посилань на обставини, що повторюються. Цим виключається необхідність пошуку інформації серед старих робочих документів і повторне вивчення широкого кола питань;
- уникнення необхідності щорічно готувати нові робочі документи, які залишилися без змін;
- збереження даних, що стосуються вивчення тенденцій у роботі підприємства;
- документального оформлення виконаної роботи;
- підготовки інформації для нових співробітників, щоб допомогти їм ознайомитися з історією діяльності клієнта, здійсненими операціями й ін.

У постійний архів можуть включатись такі розділи:

- 1) відомості про підприємство, його історію, види продукції та ринки збуту;
- 2) юридичні документи: копії чи витяги зі статуту, партнерських угод;
- 3) копії поточних контрактів;
- 4) матеріали щодо організації обліку і внутрішнього контролю;
- 5) фінансова звітність та аудиторські висновки за попередні роки;
- 6) аналітична інформація;
- 7) листування.

Отже, єдині вимоги щодо складання робочої документації регламентовані нормативами аудиту, але склад, кількість та зміст документації визначається аудитором самостійно.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення терміна “аудиторські докази”.
2. Які фактори впливають на достовірність аудиторських доказів?
3. Які є джерела аудиторських доказів?
4. Які є основні процедури отримання аудиторських доказів?
5. Які вимоги повинні задовольняти аудиторські докази?
6. У чому полягає сутність достатності, які фактори впливають на достатність аудиторських доказів?
7. Які аудиторські свідчення є достовірними?
8. Що являє собою доречність аудиторських доказів?
9. Які з аудиторських доказів є найбільш надійними?
10. Назвіть види аудиторських доказів залежно від способу їх отримання.
11. Перелічіть джерела аудиторських доказів.
12. Дайте визначення поняття “робочі документи”.
13. Наведіть класифікацію аудиторських документів.
14. Хто несе відповідальність за розроблення аудиторських документів?
15. За що несе відповідальність керівник аудиторської перевірки ?
16. Які документи відносяться до документів підготовчого періоду?
17. Які документи належать до документів робочого періоду?
18. Які документи відносяться до документів завершального етапу перевірки?
19. Перелічіть обов’язкові реквізити робочих документів аудитора.
20. Які вимоги висуваються до збереження робочих документів аудитора?
21. З якою метою складається постійний архів робочих документів?
22. Які розділи містить постійний архів документів?

Змістовий модуль 2. Підсумковий контроль аудиту

Тема 7. Аудит фінансової звітності

План

1. Характеристика фінансової звітності та загальні вимоги до неї.
2. Склад і призначення фінансової звітності та основні принципи її підготовки.
3. Оцінювання фінансової звітності підприємства.
4. Аудит фінансової звітності суб'єктів підприємницької діяльності.
5. Фінансовий аналіз звітності.

Список літератури

- 1 Аудит. Методика документування: Кол. авторів. За заг. Ред. академіка АЕНУ, д.е.н., проф.. І.І. Пилипенка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. – 2003. – 457 с.
2. Стандарти аудиту та етики. – К. : ТОВ “Парітет-інформ”, 2003. – 712 с.
3. Закон України “Про аудиторську діяльність”. – www.rada.g-v.ua.
4. Білик М. І., Полятикiна Л. І. Основни аудиту / І. М. Білик, Л. І. Полятикiна. – Суми: “Слобожанщина” – 1999. – 295 с.
5. Білуха М. Т. Курс аудиту : підручник / М. Т. Білуха. – К. : Вища шк. – Знання, 1998. – 574 с.
6. Давидов Г. М. Аудит : навч. посiб. / Г. М. Давидов. – К. : Т-во “Знання” 2001. –363 с.
7. Дорош Н. І. Аудит : методологія і організація. / Н. І. Дорош. – К. : Т-о “Знання” 2001. – 402 с.
8. Пшенична А. Ж. Аудит К. : / А. Ж. Пшенична. – Центр учбової літератури, 2008. – С. 145–179.

1. Характеристика фінансової звітності та загальні вимоги до неї

Фінансова звітність підприємства – це система узагальнених показників, що характеризують підсумки фінансово-господарської діяльності підприємства за минулий період (місяць, квартал, рік).

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Порядок надання фінансової звітності користувачам визначено чинним законодавством. Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

- придбання, продажу і володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінки якості управління;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
- регулювання діяльності підприємства тощо.

Основні вимоги до фінансової звітності такі: реальність, ясність, своєчасність, єдність методики звітних показників, порівнянність звітних показників з минулими.

Терміни, що використовуються у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", мають таке значення.

Активи – це ресурси, контрольовані підприємством внаслідок минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Активи = Зобов'язання + Власний капітал.

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Бухгалтерська звітність – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, що приводять до зростання власного капіталу.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Консолідована фінансова звітність – звітність, яка відображає фінансовий стан і результати діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Користувачі звітності – фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Стаття – елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим цим Положенням (стандартом).

2. Склад і призначення фінансової звітності та основні принципи її підготовки

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Метою складання фінансової звітності є забезпечення користувачів повною, правдивою, неупередженою інформацією про фінансові результати діяльності й фінансовий стан підприємства. Фінансова звітність має задовольнити інтереси користувачів – юридичних і

фізичних осіб, яким потрібна інформація про діяльність підприємства для прийняття правильних рішень.

Складові річної фінансової звітності: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал. Термін подання фінансової звітності встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Квартальна звітність складається тільки з балансу і звіту про фінансові результати.

Суб'єкти малого підприємництва та представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності протягом кварталу і за рік складають лише спрощену форму звітності з двох форм: балансу і звіту про фінансові результати.

Кожна стаття фінансової звітності може наводитись:

- тоді, коли існує достовірність надходження і вибуття майбутніх економічних вигод;
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

Якісні характеристики фінансової звітності:

1. Зрозумілість – доступність для розуміння користувачів, які мають достатні знання у сфері бухгалтерського обліку. Щоб бути зрозумілою користувачам, фінансова звітність має містити такі відомості: про підприємство; дату звітності й звітний період; валюту звітності та одиниці її виміру; консолідацію фінансових звітів; припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності; виявлені помилки минулих років і пов'язані з ними коригування; переоцінку статей фінансових звітів.

2. Доречність – прогнозування результатів діяльності, виправлення помилок у господарській діяльності. Фінансова звітність має містити тільки доречну інформацію, що дає змогу впливати на прийняття рішень, оцінку минулих і майбутніх подій.

3. Надійність у інформації, наведеній у звітності, не повинно бути суттєвих помилок і викривлень. Надійність забезпечують правдиве подання операцій і подій та перевага сутності над формою.

4. Нейтральність, тобто відображення інформації без мети здійснення впливу на рішення для досягнення бажаного результату.

5. Обачливість (обережність під час розрахунків) – повнота (без пропусків).

Обов'язкові реквізити звітності: дата, на яку наведені основні показники діяльності підприємства; охоплюваний період; валюта. Усі звіти підписуються керівником і головним бухгалтером.

При формуванні фінансової звітності має бути дотримано таких принципів:

- автономність підприємства – підприємство відокремлене від власників;
- безперервність діяльності – передбачає оцінку активів і пасивів підприємства на подальший період;
- періодичність – розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу для складання звітності;
- історична (фактична) собівартість – визначає пріоритет оцінки активів;
- нарахування та відповідність доходів і витрат – доходи зіставляються з витратами (для отримання цих доходів);
- повнота висвітлення – фінансова звітність має містити інформацію про фактичні й потенційні наслідки операцій;
- послідовність – постійне з року в рік застосування обраної облікової політики;
- обачність – запобігання заниженню оцінки зобов'язань;
- превалювання змісту над формою;
- єдиний грошовий еквівалент.

3. Оцінювання фінансової звітності підприємства

Однією з найважливіших аудиторських процедур є оцінювання фінансової звітності підприємства. При цьому аудитор керується Законом України "Про

бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. № 996-XIV та такими нормативними документами:

- НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»;
- НП(С)БО 1 «Консолідована фінансова звітність»;
- П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».

Аудитор, керуючись нормативними актами, перевіряє правильність оцінки статей балансу та фінансової звітності.

Насамперед він оцінює використання необоротних активів, зокрема основних засобів як сукупності матеріальних активів, що підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, або надання в оренду, що діють більше одного року як у сфері виробництва, так і в невиробничій сфері. До них належать також капітальні вкладення у багаторічні насадження, у поліпшення земель (іригаційні, меліоративні та інші роботи) і в орендовані будівлі, споруди, обладнання.

Фінансові вкладення (внески до статутного капіталу, придбання цінних паперів, облігацій тощо) підприємства оцінюють у балансі за фактичними витратами. Величину таких витрат і їх фінансування аудитор перевіряє за даними рахунків 102 "Капітальні витрати на поліпшення землі", 50 "Довгострокові позики", 501 "Довгострокові кредити банків", 53 "Довгострокові зобов'язання з оренди" тощо. Аудитор перевіряє правильність відображення їх у балансі, інших формах фінансової звітності.

Використання нематеріальних активів аудитор контролює за даними рахунка 12 "Нематеріальні активи". Аудитор з'ясовує, як використовуються підприємством права користування природними ресурсами, авторські та суміжні з ними права.

Запаси, зокрема сировину і матеріали, паливо, запасні частини відображають в обліку за фактичною собівартістю. Якщо на підприємствах для технологічних та експлуатаційних потреб, для вироблення енергії та опалення будівель створюються запаси газу (у газосховищах), то їх облік ведеться на рахунку 203 "Паливо".

Розрахунки з дебіторами і кредиторами, постачальниками і покупцями у балансі та іншій фінансовій звітності показують у сумах, попередньо звірених і відображених відповідними актами звірок. Аудитор перевіряє їх достовірність за даними рахунка 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками", 374 "Розрахунки за претензіями" та ін.

Чистий прибуток (збиток) від реалізації продукції (робіт, послуг), товарів визначається як різниця між виручкою від реалізації в цінах продажу без податку на додану вартість, акцизного збору, інших вирахувань з доходу, собівартості реалізованої продукції, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, фінансових витрат, витрат від участі в капіталі, податку на прибуток від звичайної діяльності, надзвичайних витрат та податку з надзвичайного прибутку.

Аудитор перевіряє правильність відображення прибутку (збитку) у балансі й звіті про фінансові результати. Отже, усі статті балансу мають бути підтверджені матеріалами інвентаризації, що проводиться щороку станом на 1 жовтня. Аудитор перевіряє правильність оформлення матеріалів інвентаризації та відображення на рахунках бухгалтерського обліку й у звітності.

За результатами такої перевірки аудитор може зробити висновки про достовірність балансу, реальність статей інших форм фінансової звітності. Оцінка фінансової звітності та своєчасності її подання у керівні інстанції і відповідним державним органам (податковій адміністрації, статистичним органам, установам банку) здійснюється на підставі чинного законодавства. Перевіряючи звітність, аудитор визначає повноту і взаємозв'язок (ув'язку) між даними балансу, фінансової звітності. Якщо є відхилення між даними звітних форм фінансової звітності, керівництво підприємства вносить відповідні корективи.

Переконавшись у правильності й достовірності фінансової звітності, аудитор підтверджує правильність її складання.

Фінансові звіти вміщують статті, склад і зміст яких визначаються відповідними положеннями (стандартами). До річного бухгалтерського звіту обов'язково додається пояснювальна записка (примітки), в якій викладаються основні фактори, що вплинули у звітному році на підсумки діяльності підприємства, де крім фінансового стану висвітлюється перспектива розвитку підприємства. Звіт про фінансові результати показує результати фінансово-господарської діяльності за період з початку звітнього року. Відмінною особливістю нової звітності є відсутність у ній планових показників або нормативів.

Бухгалтерська фінансова звітність є єдиною. Звіти підприємств і організацій усіх галузей господарювання складаються за єдиними критеріями, фінансові відносини – універсальні. Галузеві особливості відображають у статистичній звітності. Підприємства, що перебувають на госпрозрахунку, мають самостійний баланс і є юридичними особами, у тому числі й спільні підприємства.

4. Аудит фінансової звітності суб'єктів підприємницької діяльності

Фінансовий результат діяльності підприємства характеризує його економічну ефективність. Однією з найважливіших аудиторських процедур є оцінювання балансового прибутку, величина якого суттєво залежить від правильності обчислення належних платежів (податок на додану вартість, акцизний збір, інші вирахування з доходу).

Для перевірки фактичного виторгу – виручки (доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – аудитор використовує первинні документи на відпуск готової продукції зі складу, облікові реєстри, банківські виписки про рух грошових коштів на рахунку в банку, прибуткові касові ордери на прихід готівки у касу підприємства, платіжні доручення на оплату відвантаженої продукції, перепустки на вивіз готової продукції з території підприємства.

Детальній перевірці підлягають доходи і видатки.

Щоб визначити валовий прибуток (збиток), необхідно від чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відняти суму собівартості реалізованої продукції.

Відтак для визначення фінансового результату від операційної діяльності (прибутку чи збитку) необхідно від валового прибутку відрахувати адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати і додати до одержаної суми інші операційні доходи.

Потім слід встановити правильність вирахування фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування. Для цього необхідно до фінансового результату від операційної діяльності долучити дохід від участі в капіталі (отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства), інші фінансові доходи (дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій), інші доходи (дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, дохід від неопераційних курсових різниць), і відняти фінансові витрати (витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу), втрати від участі в капіталі (збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства), інші витрати (собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, втрати від неопераційних курсових різниць, втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів).

Фінансовий результат від звичайної діяльності (прибуток, збиток) встановлюється шляхом відрахування від фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування податку на прибуток від звичайної діяльності. І, нарешті, слід перевірити правильність визначення чистого прибутку (збитку). Для цього необхідно від фінансового результату від звичайної діяльності відрахувати надзвичайні витрати (невідшкодовані збитки від надзвичайних подій – стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій), податок із надзвичайного прибутку, і додати суму надзвичайних доходів. Таким чином, чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної

діяльності та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку та податків із надзвичайного прибутку.

Ретельній перевірці підлягають первинні документи, що характеризують збитки від списання боргів через нестачі й крадіжки, через неплатоспроможність боржників, підставою для чого є рішення судів про неспроможність відповідача.

Досить старанно слід перевірити обґрунтованість відображення у бухгалтерському обліку тієї частини прибутку, яка підлягає вилученню в бюджет у зв'язку із застосуванням економічних санкцій: за приховання (заниження) прибутку (доходу) від оподаткування; пені за несвоєчасне перерахування платежів у бюджет та ін. Суми таких санкцій покриваються за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємств, і не впливають на величину оподаткованого прибутку.

Крім того, аудит фінансового стану встановлює платоспроможність підприємства. Платоспроможним воно вважається тоді, коли сума активів (запаси, грошові кошти, дебіторська заборгованість тощо) більша або дорівнює його зовнішній заборгованості (кредити, кредиторська заборгованість, поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом, з оплати праці тощо). Підвищення або зниження рівня платоспроможності підприємства слід встановити за зміною показника оборотних коштів (оборотного капіталу) як різницю між сумою поточних активів (запаси і витрати мінус зношення малоцінних і швидкозношуваних предметів плюс грошові кошти, розрахунки та інші пасиви) і короткостроковими боргами. Отже, оцінювання фінансового стану підприємства здійснюється за даними фінансової звітності (балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал).

Бухгалтерський фінансовий облік майна та результатів роботи кожної юридичної особи має здійснюватися відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. № 996-XIV.

Аудиторський висновок має вміщувати відомості про достовірність або недостовірність даних фінансової звітності підприємства, дотримання ним правил ведення бухгалтерського фінансового обліку, економічну оцінку його ліквідності, платоспроможності, дохідності. Крім того, у висновку аудитора підкреслюється, що достовірність фінансової звітності підтверджується документами, які стосуються первинного фінансового обліку, грошовими документами, наявністю готівки, цінних паперів, товарно-матеріальних цінностей, необоротних активів (основних фондів) тощо.

Наприкінці висновку аудитор наголошує на позитивних і негативних сторонах діяльності підприємства, вказує на виявлені недоліки та порушення, викладає рекомендації щодо їх усунення, поліпшення фінансового стану.

У ринковому середовищі, коли фінансово-господарська діяльність підприємства здійснюється на принципах самофінансування, а за нестачі власних фінансових ресурсів – за рахунок позичкових коштів, дуже важливо дати аналітичну оцінку фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел. Запас джерел власних коштів – це запас фінансової стійкості підприємства за умови, що його власні кошти перевищують позичені. Фінансова стійкість оцінюється на підставі співвідношення власних і позичкових коштів у активах підприємства, темпів нагромадження власних коштів внаслідок господарської діяльності, співвідношення довготермінових і короткотермінових позик, достатнього забезпечення матеріальних оборотних засобів власними джерелами.

Одночасно аудитор з'ясовує, чи спроможне підприємство виконувати свої обов'язки перед бюджетом, кредитними та іншими органами.

Для цього слід перевірити:

- правильність реєстрації підприємства в органах державної податкової адміністрації;
- наявність документа на право здійснення окремих видів діяльності, статуту, установчих документів, відкритого рахунка в банку;
- структуру активів і пасивів балансу на звітну дату;

- структуру власного капіталу;
- забезпечення підприємства власними обіговими коштами;
- повноту і своєчасність сплати податків і платежів;
- фінансову сталість, платоспроможність тощо.

Для забезпечення якості проведення аудиту фінансової звітності необхідна така інформація:

- баланс;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- розшифрування дебіторів і кредиторів;
- розрахунок нормативу власних обігових коштів;
- бізнес-план;
- Головна книга;
- статистична звітність;
- податкова звітність;
- реєстри бухгалтерського фінансового обліку;
- первинна документація.

Мета аудиторської перевірки фінансової звітності – незалежна експертиза для встановлення реальності та достовірності її, своєчасності та єдності методичних звітних показників.

На початку аудиту фінансової звітності суб'єктів підприємницької діяльності встановлюється відповідність її чинним законодавчим та іншим нормативно-правовим актам (Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", затвердженим Положенням (стандартам) бухгалтерського обліку тощо).

Під час аудиту показників фінансової звітності для встановлення її реальності й достовірності аудиторі мають виявляти нереальну дебіторську заборгованість. При цьому особливу увагу слід зосередити на контролі позовної

давності заборгованості, що рахується на балансі як реальна, а фактично термін її стягнення через суд чи арбітраж адміністрацією підприємства пропущено і вона підлягає списанню на збитки. У такому випадку аудитор зобов'язаний встановити причини утворення нереальної дебіторської заборгованості, місце її виникнення та відповідальних осіб.

Аудитор також встановлює несвоєчасно погашену кредиторську заборгованість (кредити і позики, не погашені в строк; за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк; поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом, з оплати праці тощо). При цьому кожна стаття балансу має бути проінвентаризована та підтверджена актами звірки, довідками тощо. Таким чином, аудит фінансової звітності має підтвердити реальність інформації про активи і пасиви підприємства.

Під час перевірки фінансових звітів клієнт повинен надати аудитору повну інформацію, на підставі якої останній міг би зробити висновок, що відповідає необхідність вносити суттєві зміни у фінансові звіти з тим, щоб вони відповідали вимогам норм (стандартів).

При цьому аудитору слід здійснити такі процедури:

- ознайомитися з принципами, прийомами і методами бухгалтерського фінансового обліку і способами їх застосування;
- простежити, яким чином клієнт збирає інформацію для включення у фінансовий звіт;
- упевнитися, що фінансові звіти складені відповідно до загальноприйнятих принципів ведення бухгалтерського фінансового обліку;
- з'ясувати, який існує зв'язок між сальдо рахунків і який вплив на результати мають відхилення.

5. Фінансовий аналіз звітності

Складовою аудиту фінансової звітності є фінансовий аналіз звітності, у процесі якого слід дати оцінку фінансової сталості й платоспроможності, зокрема розрахувати коефіцієнти і показники ліквідності й фінансової

активності. Отже, аудит фінансової звітності сприяє виявленню недоліків, попередженню банкрутства, визначенню перспектив розвитку виробництва в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Здійснюючи фінансовий аналіз звітності підприємства, аудитор, насамперед, досліджує показники балансу, його актив і пасив, тобто їхні статті. На підставі даних балансу і звіту про фінансові результати аудитор розраховує коефіцієнти платоспроможності (ліквідності) і рентабельності активів і пасивів.

Вивчення структури балансу допомагає встановити, як розподіляються активи підприємства, зокрема запаси і дебіторська заборгованість, з одного боку, і як розподілені джерела цих активів між довгостроковими, поточними зобов'язаннями і власним капіталом, з іншого. Для цього спочатку визначаємо динаміку оборотності запасів і дебіторської заборгованості шляхом використання даних балансу і звіту про фінансові результати та розрахування двох відносних показників: коефіцієнта оборотності запасів і коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності запасів дає можливість встановити швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу (реалізації) готової продукції (товарів, робіт, послуг).

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує, скільки оборотів здійснено за рік коштами, вкладеними до розрахунків.

Якщо підприємство не може забезпечити самофінансування, воно змушене взяти кредит. Тому кредиторська заборгованість показує тимчасове залучення в оборот кредитів на умовах їх повернення. Однак, якщо термін погашення кредитів перевищуватиме строк погашення дебіторської заборгованості, зростання кредиторської заборгованості випереджатиме зростання дебіторської, що призведе до погіршення фінансового стану підприємства.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується як відношення собівартості до середнього розміру кредиторської заборгованості. Отже, розділивши тривалість звітного періоду (року) на коефіцієнт оборотності

кредиторської заборгованості, одержимо середню кількість днів для оплати рахунків кредиторів.

Платоспроможність (ліквідність) визначається здатністю підприємства до швидкого погашення своїх короткотермінових зобов'язань за платежами. Для здійснення таких операцій необхідні кошти, які підприємство може отримати, перевівши у гроші найбільш ліквідну частину своїх мобільних запасів або маючи достатній запас грошей у банку й у касі. Оцінювання платоспроможності проводиться за даними балансу на підставі характеристики ліквідності оборотних активів, тобто часу, необхідного для переведення їх у грошову масу. Є три рівня ліквідності. Найбільш мобільною частиною оборотних засобів є грошові кошти і короткотермінові цінні папери. Збільшення частки грошових коштів і цінних паперів у загальній сумі оборотних засобів сприяє зростанню платоспроможності.

Ліквідність – це здатність швидко перетворити актив на гроші без втрат його ринкової вартості. Під час оцінювання ліквідності підприємства аналізу підлягає достатність поточних (оборотних) активів для погашення поточних зобов'язань, тобто короткострокової кредиторської заборгованості. Оцінюючи ліквідність, розраховують три коефіцієнти:

- 1) коефіцієнт покриття;
- 2) коефіцієнт швидкої ліквідності;
- 3) коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт покриття (іноді його називають коефіцієнтом загальної ліквідності) дає загальну оцінку ліквідності активів, показуючи, скільки гривень поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Якщо поточні активи перевищують за величиною поточні зобов'язання, підприємство може розглядатись як таке, що успішно функціонує. Критичне значення коефіцієнта покриття прийняте за одиницю. Тому якщо коефіцієнт покриття менше одиниці, то підприємство має неліквідний баланс. У розробленому в Україні Положенні № 323 як орієнтовне значення коефіцієнта покриття наведено його теоретичне значення, яке має бути не менше 2,0–2,5.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (іноді його називають коефіцієнтом "лакмусового папірця"). На відміну від попереднього, він враховує якість оборотних активів і є більш чітким показником ліквідності, тому що при його розрахунку беруться до уваги ліквідні поточні активи (запаси не враховуються).

Як орієнтовне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності наведено його теоретичне значення, яке має бути не менше 0,2–0,25.

Крім поточних зобов'язань у підприємства є також довгострокові зобов'язання, термін погашення яких становить більше 12 місяців з дати балансу. Тому розглянемо такі коефіцієнти, які можна використати для аналізу довгострокової платоспроможності підприємства.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу (або коефіцієнт автономії чи незалежності) визначає частку коштів власників підприємства в загальній сумі коштів, вкладених у майно підприємства. Характеризує можливість підприємства виконати свої зовнішні зобов'язання за рахунок використання власних коштів, незалежність його функціонування від позикових коштів. Якщо його значення дорівнює 1 (тобто 100 %), то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство. Згідно з Методикою № 81 і Методикою № 22 підприємство вважається фінансово стійким за умови, що частина власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів підприємства становить не менше 50 %.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу є доповненням до попереднього коефіцієнта – їх сума дорівнює 1 (або 100 %). Коефіцієнт характеризує частку позикових коштів у загальній сумі коштів, вкладених у майно підприємства.

Співвідношення позикового капіталу і власного. Цей показник дає найбільш загальну оцінку фінансової стійкості підприємства. Його значення, що дорівнює, наприклад, 0,3, означає, що на кожну 1 грн власних коштів, вкладених в активи підприємства, припадає 30 коп. позикових коштів. Підвищення рівня цього показника в динаміці означає посилення залежності

підприємства від інвесторів і кредиторів, тобто відповідне зниження фінансової стійкості, і навпаки.

Коефіцієнт забезпеченості за кредитами (інша назва – коефіцієнт покриття відсотка). За його допомогою оцінюється потенційна можливість підприємства погасити позику. Цей коефіцієнт показує ступінь захищеності кредиторів від несплати відсоткових платежів.

Зменшення значення коефіцієнта порівняно з аналогічним коефіцієнтом попереднього періоду показує збільшення витрат підприємства на виплату відсотків за кредит.

Коефіцієнт оборотності активів показує, наскільки ефективно використовуються активи з погляду обсягу реалізації, а отже, скільки гривень реалізації припадає на кожну гривню, вкладену в активи підприємства; іншими словами, він показує, скільки разів за звітний період активи обернулися у процесі реалізації продукції. Чим вищий оборот, тим ефективніше використовуються активи.

Коефіцієнт визначається як відношення чистої реалізації до середньорічної вартості активів.

Оцінка рентабельності. Розраховуючи рентабельність, слід визначити відношення прибутку до таких показників: рівня продажу, активів, власного капіталу. Показники рентабельності такі:

- рентабельність продажу (або коефіцієнт "прибуток / продаж" (англ. *gr-fit margin*) – норма чистого прибутку). Він показує, який прибуток з однієї гривні продажу отримало підприємство.

- рентабельність активів (інша назва – коефіцієнт "прибуток/актив") характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства. Визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості активів.

- рентабельність капіталу (інша назва цього показника – коефіцієнт "прибуток / капітал") характеризує ефективність використання підприємством

власного капіталу. Цей показник визначається як співвідношення чистого прибутку і середньорічної вартості власного капіталу. Наведені показники показують зниження коефіцієнта "прибуток/ актив", тобто зниження рівня рентабельності у звітному році порівняно з минулим на 11 %.

- фондоддача. Цей показник показує, наскільки ефективно підприємство використовує основні фонди. Збільшення цього відносного показника свідчить про підвищення рівня використання основних фондів.

Контрольні запитання

1. Які вимоги висуваються до фінансової звітності?
2. Дайте характеристику фінансової звітності.
3. Хто є користувачами фінансової звітності?
4. Що таке баланс? Яка різниця між активами і пасивами балансу?
5. Що відображає консолідована фінансова звітність?
6. З яких елементів складається річна і квартальна звітність?
7. Які основні принципи підготовки фінансової звітності?
8. Які Ви знаєте якісні характеристики фінансової звітності? У чому вони полягають?
9. Чим мають бути підтверджені статті балансу?
10. Які заходи вживає керівництво підприємства у разі виявлення відхилень між даними звітних форм фінансової звітності?
11. Коли підприємство вважається платоспроможним?
12. На підставі яких показників оцінюється фінансова стійкість підприємства?
13. На підставі яких документів розраховується коефіцієнт платоспроможності (ліквідності) і рентабельності активів і пасивів?

Тема 8. Аудиторський висновок та інші підсумкові документи

План

1. Поняття аудиторського звіту й висновку.
2. Структура та зміст аудиторського висновку.
3. Види аудиторських висновків.
4. Додаткова підсумкова документація.

Список літератури

1. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Основа, 1999 . –274 с. (С. 45–46; 181–215).
2. Международные стандарты аудита и кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М., 2000. – 699 с. (С. 261–275; 296–346).
3. Белуха Н. Т. Аудит : ученик / Н. Т. Белуха – К. : Знання, КОО, 2000. – С. 719–730.
4. Аудит : учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; Под ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – С. 277–313.
5. Давидов Г. М. Аудит : навч. посіб. / Г. М. Давидов. –К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001. –С. 68–81.
6. Аудит і ревізія підприємницької діяльності : навч. посібн./ Ф. Ф. Бутинець та ін.; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП “Рута”, 2001. – С. 387–393.
7. Аудит : практич. пособие / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик, В. Савченко и др.; под ред. А. Кузьминского. – М. : Учетинформ,1996. – С. 108–122.
8. Про затвердження роз'яснення щодо оформлення офіційного документа, складеного за результатами аудиту фінансової звітності : Рішення АПУ від 26 січня 2012 року № 245/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>.

9. Пшенична А. Ж. Аудит. К. : / А. Ж. Пшенична. – Центр учбової літератури, 2008. – С. 180–201.

1.Поняття аудиторського звіту й висновку

За результатами аудиторської перевірки складаються аудиторський висновок та інша документація, що передається замовнику.

Аудиторський висновок — це офіційний документ, який складається в установленому порядку за результатами проведення аудиту та містить судження-оцінку аудитора стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. Аудиторський висновок розрахований на широке коло користувачів.

Основні елементи аудиторського висновку, види висновків та їх форма наведені у нормативі № 26 "Аудиторський висновок". Цей норматив розроблено на підставі Закону України "Про аудиторську діяльність" від 22 квітня 1993 р. Згідно зі статтями 7 і 21 цього Закону, аудитор має провести перевірку фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою надання висновку про достовірність і реальність поданої інформації та її підтвердження або непідтвердження. Крім того, даний аудиторський норматив регулює основні принципи, за якими складається аудиторський висновок. У ньому, зокрема, вказано, що аудитор повинен проаналізувати й оцінити висновки, одержані на підставі аудиторських доказів для підготовки аудиторського висновку про перевірену фінансову звітність. Аудиторський висновок складається за довільною формою, але обов'язково має вміщувати нижчевказані розділи. У зв'язку з цим всі нижчевказані положення взято нами з Національного нормативу № 26 без змін, за винятком внесених автором доповнень і змін, викликаних виходом у світ нового Закону "Про облік та фінансову звітність" та Положень (стандартів).

Відповідно до Нормативу № 26 "Аудиторський висновок", основними елементами аудиторського висновку є:

- заголовок аудиторського висновку;
- вступ;
- масштаб перевірки;
- висновок аудитора про перевірену фінансову звітність;
- дата аудиторського висновку;
- адреса аудиторської фірми;
- підпис аудиторського висновку.

У розділі «Заголовок аудиторського висновку» підкреслюється, що аудиторська перевірка проводилась незалежним аудитором, вказуються прізвище, ім'я та по батькові аудитора, назва аудиторської фірми. Крім того, зазначають повну назву підприємства, яке перевіряється, і час перевірки.

У розділі «Вступ» дається інформація про склад фінансової звітності та дата її підготовки. Тут також зазначається, що відповідальність за правильність підготовки звітності покладається на керівника підприємства та вказується про відповідальність аудитора за аудиторський висновок, який обґрунтовується результатами проведеної перевірки.

Вступна частина може мати такий вигляд:

"Згідно з договором №__ від 01 січня 20__р. аудиторська фірма (повна назва аудиторської фірми) провела аудит поданого в додатку балансу товариства з обмеженою відповідальністю (повна назва ТОВ) станом на 1 січня 20__р., звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал за 20__р.

Відповідальність стосовно достовірності зазначеної фінансової звітності несе керівництво ТОВ. Наш обов'язок – зробити висновок стосовно цієї фінансової звітності на підставі проведеного аудиту".

Розділ «Масштаб перевірки» дає впевненість його користувачам у тому, що аудиторську перевірку здійснено відповідно до вимог Національних нормативів аудиту, що регулюють аудиторську практику та ведення бухгалтерського фінансового обліку. В ньому також зазначається, що перевірка

була спланована і підготовлена з достатнім рівнем впевненості в тому, що у фінансовій звітності немає суттєвих помилок.

Аудитор дає оцінку помилок у системах обліку та внутрішнього контролю підприємства та їхнього впливу на фінансову звітність. Даючи оцінку суттєвості помилок, аудитор керується положеннями Національного нормативу аудиту № 11 "Суттєвість та її взаємозв'язок з ризиком аудиторської перевірки".

Потім вказується, що аудитор використовував спосіб вибіркової перевірки інформації і брав до уваги тільки суттєві помилки. Тут же зазначаються принципи бухгалтерського обліку, які використовувалися на підприємстві під час перевірки.

У цьому розділі можна подати таке формулювання:

"Ми провели перевірку відповідно до вимог Закону України "Про аудиторську діяльність" та "Національних нормативів аудиту в Україні". Ці вимоги передбачають, що планування та проведення аудиту скероване на одержання обґрунтованих підтверджень щодо відсутності у фінансовій звітності суттєвих помилок. Аудит проведено шляхом тестування доказів на обґрунтування сум, виявлених у звіті про фінансові результати. Крім того, шляхом тестування дано оцінку відповідності даних звіту про фінансові результати з метою встановлення правильності "фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування" (прибуток, збиток).

У розділі «Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність» подається висновок про правильність фінансової звітності, зокрема:

"Ми підтверджуємо, що баланс станом на 01 січня 20__р. повно і достовірно відображає активи і пасиви підприємства за всіма статтями, і його складено відповідно до вимог НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73».

У розділі «Дата аудиторського висновку» аудитор ставить дату на день завершення аудиторської перевірки. Причому дата на аудиторському висновку проставляється в той день, коли керівництво підприємства підписує акт

приймання-передання виконаних аудитором робіт. Дата ставиться або перед вступною частиною аудиторського висновку, або після підпису аудитора.

У розділі «Підпис аудиторського висновку» ставиться підпис директора аудиторської фірми або уповноваженої на це особи, яка має відповідну серію сертифіката аудитора України на вид проведеного аудиту.

В останньому розділі «Адреса аудиторської фірми» – вказується адреса дійсного місцезнаходження аудиторської фірми та номер Свідоцтва про включення до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності в Україні.

Аудитор повинен попередити керівництво підприємства, на якому проведена аудиторська перевірка, про його відповідальність за несвоєчасне подання аудиторського висновку податковим органам у випадку проведення обов'язкового аудиту.

2. Структура та зміст аудиторського висновку

Аудиторський висновок складається з таких розділів.

- *Розділ "Заголовок"*, де треба записати, що аудиторська перевірка проводилася незалежними аудиторами, вказати назву аудиторської фірми, а також навести повну назву підприємства, яке перевіряється, та час перевірки.

- *Розділ "Кому адресується аудит"* потребує чіткого визначення адресата.

- *Розділ "Вступ"* містить дані про склад звітності, що перевірялась, дату, на яку була складена інформація, обов'язкове повідомлення про відповідальність за складання звітності керівництва підприємства та зауваження про те, що аудитор зобов'язаний готувати висновок на підставі інформації, яка надійшла за результатами перевірки поданої звітності.

- *Розділ "Масштаб перевірки"* передбачає висвітлення масштабів аудиту і змісту виконаних робіт. Цей розділ має забезпечити споживачам аудиторського висновку впевненість у тому, що аудит спланований та проведений відповідно до вимог українських нормативів або за вимогами міжнародних стандартів аудиту.

Аудитору слід указати на те, використовувався чи не використовувався принцип вибіркової перевірки інформації і що під час перевірки аудитор звертав увагу тільки на суттєві помилки.

Розділ "Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність" потребує чіткого судження аудитора про звітність, правильність усіх її суттєвих аспектів відповідно до інструкцій про порядок складання звітності та чинних принципів обліку.

- *Розділ "Дата аудиторського висновку"*. Аудитор повинен проставляти дату аудиторського висновку на день завершення аудиторської перевірки. Завершеною перевірка вважається тоді, коли її результати доведені до керівництва підприємства, на якому вона проводилася, і керівництво підписало звіти, що додаються до аудиторського висновку та акту прийому-здачі роботи.

- *Розділ "Адреса аудиторської фірми"* містить адресу дійсного місцезнаходження аудиторської фірми, номер та термін дії ліцензії, отриманої від Аудиторської палати України.

- *Розділ "Підписання аудиторського висновку"*. Аудиторський висновок та звітність, про яку аудитор дає свій висновок, підписується незалежними особами (аудиторами) від імені аудиторської фірми.

3. Види аудиторських висновків

Висновок може бути:

- безумовно позитивним;
- умовно позитивним (із застереженнями);
- негативним;
- аудитор відмовляється від надання висновку про звітність і оформляє свій звіт в іншій формі.

У трьох останніх випадках висновок повинен містити короткий перелік аргументів, що обумовлюють судження аудитора.

Безумовно позитивний висновок складається у випадках, коли, на думку аудитора, виконані такі умови:

- аудиторю надана вся інформація і пояснення, необхідні для досягнення цілей аудиту;
- інформація цілком достатня для відображення реального стану суб'єкта перевірки;
- наявні адекватні дані з усіх питань, суттєвих для достовірності й повноти змісту інформації;
- фінансова документація складена на основі прийнятої на підприємстві системи бухгалтерського обліку, а сама система задовольняє існуючі законодавчі та нормативні вимоги;
- звітність складена на основі дійсних облікових даних і не є суперечливою;
- звітність складена належним чином за затвердженою формою. Якщо під час перевірки в аудитора виникли заперечення або сумніви щодо правильності тих чи інших використаних суб'єктами перевірки рішень, але йому надано переконливі (обґрунтовані на законодавчому та нормативному рівні) докази цих рішень, то у своєму висновку аудитор не зобов'язаний посилалися на ці рішення, і така ситуація не змінює безумовності позитивного висновку.

Аудитор не може видати безумовно позитивний висновок у разі:

- непевності, коли він не може сформулювати свою думку;
- незгоди, якщо сформульоване судження аудитора суперечить даним перевіреної фінансової інформації.

Причини непевності:

- обмежені обсяги аудиторської роботи через недостатність необхідної інформації і пояснень, без чого аудитор не може виконати всі необхідні аудиторські процедури (незадовільний стан обліку, обмеження у часі);
- ситуаційні обставини, непевність у правильності висновку з певної ситуації.

Причини незгоди:

- неприйнятність системи чи способів обліку;

- розходження у судженні стосовно відповідності фактів або сум фінансової звітності даним обліку;
- незгода щодо ступеня та способу відображення фактів у обліку й звітності;
- невідповідність проведення чи оформлення операцій нормам законодавства та іншим вимогам.

Наявність будь-якого ступеня непевності або незгоди є підставою для відмови щодо винесення безумовно позитивного висновку. Подальший вибір виду висновку залежить від ступеня непевності чи незгоди: нефундаментальної або фундаментальної.

Наявність *нефундаментальних непевностей* та (або) незгод дає аудитору підстави сформулювати *умовно позитивний (із застереженнями) висновок*.

Наявність *фундаментальної незгоди* є підставою для складання *негативного висновку*, а фундаментальної непевності -- для відмови щодо надання висновку.

В усіх випадках формулювання висновку, який відрізняється від безумовно позитивного, аудитор має описати всі суттєві причини свого судження (непевностей та незгод). Ця інформація повинна бути коротко викладена в окремому розділі висновку, що передуює формулюванню висновку або відмові від висновку. У цьому ж параграфі може бути посилання на більш детальне висвітлення зазначених моментів у іншій документації, яка передається клієнтові.

Окремим випадком є ситуація, коли прорахунки й відхилення, виявлені під час перевірки, були ліквідовані до моменту складання аудиторського висновку. У цьому випадку також є підстави для надання умовно позитивного висновку. Аудитор наголошує на тому, що показники фінансового стану є достовірними з урахуванням ліквідації цих відхилень станом на відповідну дату (попередню дату складання аудиторського висновку).

У різних обставинах стандартна форма аудиторського висновку може змінюватись. Будь-які зміни щодо стандартного позитивного висновку називаються "відхиленням" від нього. Такі зміни бувають трьох видів:

- 1) обмеження;
- 2) модифікація аудиторського висновку;
- 3) доповнення до аудиторського висновку.

Висновок з обмеженнями відображає:

- посилання на наявність відхилень від чинних в Україні принципів обліку;
- обмежений масштаб аудиторських процедур;
- неможливість надання аудиторського висновку за неперевереною звітністю або у зв'язку з порушенням незалежності аудитора;
- неможливість винесення аудиторського висновку, який підтверджував би достовірність звітності, через неадекватність достовірної інформації.

Модифікація аудиторського висновку

Модифікований аудиторський висновок — це висновок, що містить додаткові пояснення, але у сам висновок обмеження не вносяться.

Як правило, модифікований аудиторський висновок містить такі моменти:

- проблеми невизначеності або непевності у безперервній діяльності підприємства;
- зміни принципів обліку протягом періоду перевірки;
- виправлення, які необхідно внести в облік підприємства за результатами аудиту;
- опис принципів обліку, що відрізняються від чинних в Україні принципів обліку;
- роз'яснення з приводу використання висновків інших аудиторів;
- пояснення щодо попередніх аудиторських висновків.

Доповнення до аудиторських висновків

Доповнений (розширений) аудиторський висновок — це висновок, додаток до стандартних розділів якого містить коментарі і відомості з різних питань:

- важливості інформації;
- недоліків стосовно поданої звітності чи аналітичного обліку;
- різні пояснення, у тому числі щодо стосунків із контрагентами, економічних ризиків, судових процесів.

Аудиторський висновок спеціального призначення

Аудиторський висновок спеціального призначення відрізняється від інших видів і форм стандартного аудиторського висновку тим, що його оцінка стосується в основному окремих видів діяльності підприємств і окремих суб'єктів бухгалтерського обліку. Зазвичай такі висновки відрізняються від стандартних тим, що відповідно до нормативів аудиту встановлюється порядок складання висновків за результатами аудиторських перевірок:

- деяких рахунків, елементів рахунків або розділів фінансової звітності;
- дотримання умов договорів;
- фінансових звітів, складених за довільними правилами та формою.

Висновок аудитора за результатами тематичного аудиту складається за довільною формою, але повинен відповідати загальним вимогам, і містити такі розділи:

- з описом характеру тематичної перевірки, яка проводилася;
- з інформацією про методику перевірки;
- з описом роботи, проведеної аудитором.

4. Додаткова підсумкова документація

Додаткова підсумкова документація не є обов'язковою і видається замовникові тільки в тому випадку, коли аудитор вважає це необхідним, або у випадку, коли це обумовлено в договорі чи додатковій угоді між аудитором та клієнтом. Додаткова документація оформлюється як додаток до аудиторського висновку або як самостійний документ.

Як додаток до аудиторського висновку додаткова підсумкова документація оформлюється, якщо аудитор у висновку посилається на неї. В іншому випадку додаткова підсумкова документація є самостійним документом. Аудитор може не посилатися у висновку на додаткову документацію в тому разі, якщо викладене в ній не є настільки істотним, щоб вплинути на зміст аудиторського висновку. Зміст та форми додаткової підсумкової документації аудиту визначає сам аудитор.

Додаткова підсумкова документація аудиту оформлюється під одною з таких назв: "Аудиторський звіт", "Звіт про проведення аудиту", "Звіт про результати проведення аудиту", "Звіт про експрес-огляд", "Експертний огляд", "Зауваження та рекомендації за результатами аудиторської перевірки", "Лист-інформування клієнта" тощо.

Після завершення аудиту один примірник підсумкової документації (аудиторського висновку та додаткової документації) залишається в аудитора (аудиторської фірми). З урахуванням забезпечення зберігання та конфіденційності аудиторська фірма (аудитор) встановлює порядок зберігання підсумкової документації. Заборонено її вимагати або вилучати в аудитора (аудиторської фірми), за винятком випадків, передбачених законодавством.

Додаток 1 до ННА 6 «Приклад організації документального оформлення аудиту та присвоєння кодів (шифрів)». Види документації мають відповідати галузевим ознакам клієнта і змісту прийнятих аудитором рішень.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття "аудиторський висновок".
2. Яка документація може додатково передаватись засновнику?
3. Схарактеризуйте структуру і зміст аудиторського висновку.
4. Які види аудиторських висновків Ви знаєте?
5. В якому випадку може бути наданий безумовно позитивний аудиторський висновок?
6. Дайте характеристику висновку з обмеженнями.

7. Що являє собою модифікований аудиторський висновок?
8. Що являє собою аудиторський висновок спеціального призначення і які вимоги висуваються до складання таких висновків?

Навчальне видання

Конспект лекцій
з курсу “АУДИТ”
для студентів денної і заочної форм навчання
економічних спеціальностей

Укладачі: **Мардус Наталія Юріївна**
Фальченко Олена Олександрівна

Відповідальний за випуск О. В. Манойленко

Роботу до видання рекомендував М. І. Погорєлов

Редактор Л. Л. Яковлева

План 2014р., поз. 210/_____

Підп. до друку 11.08.14. Формат 60 x 84 ^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура Таймс. Друк – ризографія. Ум. друк. арк. 7,56
Наклад 50 прим. Зам.№ _____. Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ “ХПІ”.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21

Друкарня НТУ „ХПІ“. 61002, Харків, ул. Фрунзе, 21.